

Vilniaus universitetas

Filosofijos fakultetas

Sociologijos ir socialinio darbo institutas

Lukas Žiugžda

Sociologijos ir kriminologijos studijų programa

Magistro darbas

Terorizmo problematika Lietuvos viešajame diskurse

Darbo vadovas: Profesorius dr. Aleksandras Dobryninas

Vilnius

2021

Turinys

Turinys.....	2
Santrauka	3
Summary.....	4
Įvadas.....	5
1. Teoriniai tyrimo pagrindai.....	7
1.1 Terorizmo problematika	7
1.2 Terorizmo problematika sociologijos ir kriminologijos moksluose.....	9
1.3. Žinojimo sociologija ir jos teorinės prielaidos	12
1.3.1 Ankstyvoji žinojimo sociologija: Karl Mannheim	12
1.3.2 Fenomenologinė žinojimo sociologija: Peter Berger ir Thomas Luckmann.....	15
1.3.3 Socialinis žinojimo pasiskirstymas.....	20
1.3.4 Socialinis nusikaltimų konstravimas: Richard Quinney.....	23
2. Metodologija.....	26
3. Terorizmas Lietuvos masinių medijų interneto portaluose	29
3.1 Kiekybinė medijų turinio analizė	29
3.2 Kokybinė medijų turinio analizė	40
Išvados	49
Literatūros sąrašas	51
Priedai.....	53

Santrauka

Šiame magistro darbe yra analizuojama terorizmo problematika, atsiskleidžianti Lietuvos viešajame diskurse. Kadangi terorizmas ir masinės medijos yra glaudžiai susiję, nes masinės medijos gali ištransliuoti teroristiniais veiksmais norimas perduoti žinias, todėl šiame darbe yra siekiama atskleisti, kaip šių masinių medijų kontekste yra konstruojamas terorizmo žinojimas, kokie jo bruožai atsiskleidžia.

Pirmiausia darbe yra siekiama atskleisti, kaip yra suvokiamas terorizmas jį tyrinėjančių terorizmo mokslininkų darbuose, kokie jo apibrėžimai yra pateikiami. Vėliau yra apžvelgiama, kokios teorinės priegios yra taikomos tyrinėjant terorizmo fenomeną sociologijos ir kriminologijos moksluose, o taip pat yra bandoma atrasti šių teorinių priegių panašumus su terorizmo mokslininkų pateikiamais šio reiškimo aiškinimais. Stengiamasi išsiaiškinti žinojimo sociologijos ir socialinio konstrukcionizmo teorines prielaidas, kadangi šiame darbe terorizmas bus analizuojamas remiantis šia teorine prieiga.

Taip pat norima išsiaiškinti, koks terorizmo suvokimas vyrauja Lietuvos viešajame diskurse yra atliekama Lietuvos masinių medijų – LRT, Delfi ir LRyto publikacijų analizė. Jos rezultatai parodo, kad šių medijų publikacijose atsiskleidžia dauguma terorizmo bruožų minimų moksliniuose terorizmo apibrėžimuose. Taip pat šių publikacijų kontekste yra aprašomi teroro aktų vykdymo organizaciniai aspektai bei šių aktų vykdytojų ideologijos, asmeniniai duomenys.

Raktiniai žodžiai: terorizmas, teroro aktas, žinojimo sociologija, socialinis konstrukcionizmas, viešasis diskursas

Summary

This master's thesis analyzes the problems of terrorism, which are revealed in the Lithuanian public discourse. Because terrorism and the mass media are closely intertwined, as the mass media can broadcast the knowledge terrorists want to transmit through terrorist acts, this work seeks to reveal how in the context of mass media the knowledge of terrorism is constructed, what its features are revealed.

First of all, the work aims to show how terrorism is perceived in the scientific literature of terrorism, what its definitions are. It then reviews the theoretical approaches used to study the phenomenon of terrorism in the sociological and criminological fields, and attempts to discover similarities between these theoretical approaches and the interpretations of this phenomenon provided by terrorist scholars. An attempt is made to elucidate the theoretical assumptions of the sociology of knowledge and social constructionism, as this work will analyze terrorism on the basis of this theoretical approach. It is also desired to find out what perception of terrorism prevails in the Lithuanian public discourse.

The analysis of Lithuanian mass media - LRT, Delfi and LRytas publications - is performed. Its results show that most of the features of terrorism mentioned in the scientific definitions of terrorism are revealed in the publications of these media. Also, in the context of these publications, the organizational aspects of the execution of terrorist acts and the ideologies and personal data of the perpetrators of these acts are described.

Keywords: terrorism, act of terror, sociology of knowledge, social constructionism, public discourse

Ivadas

Terorizmo fenomenas pirmą kartą aiškiausiai atsiskleidė ir buvo įvardintas kaip toks po Prancūzijos revoliucijos, kuomet šioje valstybėje įsigaliojo Jakobinų diktatūra. Šios politinės grupės valdymas pasižymėjo žiaurumu ir valstybiniu terorizmu, todėl buvo pramintas teroro valdymu. Bėgant laikui terorizmas reiškėsi skirtingomis formomis, dažniausiai įvairių ideologinių judėjimų kontekste. Teroro aktus vykdė įvairios grupuotės – anarchistai, Airių respublikonų armija, Lehi, Talibanas, Al-Qaeda, Atomwaffen, ISIS, o taip pat ir individai, tokie kaip Ted Kaczynski, kitaip žinomas, kaip Unabomber. Žinoma terorizmu, o tiksliau valstybiniu terorizmu pasižymėjo ne tik valdžios neužimančios grupuotės, bet ir ją turinčios ir sukūrusios valdymo aparatus, tokios, kaip nacių Vokietija, SSRS ir kiti totalitariniai bei autoritariniai režimai. Per tokių grupuočių veikimą ir plitimą, jų patekimą į valdžią bei įsigalėjimą, terorizmas tampa svarbiu visuomeniniu reiškiniu. Dėl to jis susilaukė ir mokslinio susidomėjimo, tačiau nedidelis kiekis mokslininkų ir valstybių investavo savo resursus į šio fenomeno tyrimus (Freilich, LaFree, 2017). Vis dėlto 2001 m. rugsėjo 11 d. įvykiai atkreipė didelį dėmesį į šį fenomeną. Tarp terorizmo tyrėjų dažnai ši data net laikoma esminiu lūžiu terorizmo studijose. Rugsėjo 11 d. įvykiai paskatino mokslininkus tyrinėti šį fenomeną, o taip pat ir valstybes investuoti į terorizmo tyrimus. Sociologai ir kriminologai D. Black (2004), A. Turk (2004), G. LaFree (2015), taip pat bandė tyrinėti šį fenomeną, tačiau terorizmo tyrimai netapo labai populiariais šių mokslų kontekste. Siekiant vėl iš naujo pažvelgti iš sociologinės ir kriminologinės perspektyvos į terorizmo fenomeną, šiame darbe bus bandoma išsiaiškinti, kaip jį galima analizuoti iš šių mokslų perspektyvų.

Pagrįsti problemos aktualumą galima remiantis Pasaulinės terorizmo duomenų bazės (Global Terrorism Database)¹ duomenimis. Ši duomenų bazė kaupia informaciją apie įvykstančius teroro aktus visame pasaulyje. Taikant visus terorizmo kriterijus išskiriamus šioje duomenų bazėje, naujausiais joje pateikiamais duomenimis pastebima, kad 2019 m. buvo įvykdyti 6828 teroro aktai.

Terorizmas Lietuvoje nėra paplitęs reiškinys, nuo nepriklausomybės atgavimo Lietuvoje yra fiksuoti 9 incidentai, remiantis Pasaulinės terorizmo duomenų bazės duomenimis, kurie gali būti siejami su terorizmu (GTD). Septyni iš šių įvykių nutiko laikotarpyje tarp 1991 m. ir 1997 m., paskutiniai du su terorizmu sietini įvykiai Lietuvoje nutiko 2018 m. ir 2019 m., todėl galima pastebėti tam tikrą reliatyvų šio tipo įvykių padažnėjimą. Šis santykinis teroro aktų padažnėjimas svarbus tuo, kad teroristiniais

¹ Žr. <https://www.start.umd.edu/gtd/>

veiksmams gali būti sukelta didelė žala valstybei ir visuomenei, todėl vien tik mažas šių atvejų skaičius neturėtų sukelti atmetimo reakcijos visuomenėje.

Taigi šio darbo tikslas – atskleisti, kaip terorizmas gali būti analizuojamas iš sociologinių ir kriminologinių teorinių priegų ir taikant šias priegas išanalizuoti, kaip yra socialiai konstruojamas terorizmas Lietuvos viešajame diskurse. Šio tikslo įgyvendinimui darbui yra keliami šie uždaviniai:

1. Išanalizuoti kaip terorizmas yra tyrinėjamas mokslinėje literatūroje;
2. Išsiaiškinti, kokios teorinės priegos yra naudojamos analizuojant terorizmą iš sociologinių ir kriminologinių perspektyvų;
3. Aprašyti žinojimo sociologijos ir socialinio konstrukcionizmo teorinę priegą;
4. Išanalizuoti bendras charakteristikas iš LRT, Delfi ir Lryto portalų publikacijų, kuriose yra pateikiamos naujienos, susijusios su teroro aktais;
5. Išnagrinėti kokios politinės ideologijos atsiskleidžia straipsniuose susijusiuose su teroro aktais.

Darbas sudarytas iš keturių pagrindinių dalių: įvadas, teorinė dalis, tyrimo dalis ir išvados. Teorinėje dalyje analizuojama, kaip iš terorizmo studijų bei iš sociologinio ir kriminologinio požiūrio yra nagrinėjamas terorizmas, apžvelgiami B. Hoffman (2017) ir Ch. Townshend (2018) darbai. Taip pat sociologų ir kriminologų G. LaFree (2015), D. Black (2004), A. Turk (2004) ir kitų, darbai terorizmo tematika. Taipogi bus siekiama atrasti tam tikrų idėjų persimainymą, tarp šių autorių idėjų. Toliau teorinėje dalyje aptariama pasirinkta žinojimo sociologijos ir socialinio konstrukcionizmo teorinė priega, apžvelgiami K. Mannheim (1936), P. Berger ir T. Luckmann (1999), A. Schutz (1946), R. Quinney (2001).

Tiriamąjame dalyje siekiama atskleisti, kaip terorizmo samprata yra konstruojama Lietuvos viešojo diskurso kontekste, darbe pasitelkiama kiekybinė ir kokybinė medijų turinio analizė. Kiekybiniu metodu išanalizuota 119 LRT, Delfi ir Lryto naujienų portalų publikacijų, apžvelgiama bendros charakteristikos, susijusios su terorizmo problematikos plėtojimu viešajame diskurse. Kokybiniu metodu išanalizuotos 22 publikacijos, susijusios su mėginimu atlikti teroro aktą Lietuvoje 2019 metais ir siekta įvertinti, kaip ir koks terorizmo žinojimas yra socialiai konstruojamas masinėse medijose, kokie teorinėje dalyje išskirti jo bruožai pastebimi šiose publikacijose.

1. Teoriniai tyrimo pagrindai

1.1 Terorizmo problematika

Terorizmo reiškiny yra nevienalytis, į jį galima žvelgti iš įvairių mokslų perspektyvų ir dažniausiai jo analizė yra tarpdiscipliniška. Todėl tyrinėjant šį fenomeną, jo problematika yra ir sociologijos bei kriminologijos mokslų lauke, kuriame pateikiamos šių mokslų interpretacijos. Siekiant suprasti, kaip terorizmo problematika yra analizuojama sociologijoje ir kriminologijoje, reikia išanalizuoti tai, kokie terorizmo problematikos aiškinimai egzistuoja apskritai ir kaip juos būtų galima susieti su šių mokslų analizės laukais.

Terorizmas, kaip ir dauguma reiškinių neturi vieno universalaus apibrėžimo. Dažnai jis minimas įvairioms ideologinėms grupuotėms įvykdžius išpuolius, bet tuomet galima kelti klausimą: ar kiekvieną išpuolį galima klasifikuoti kaip terorizmą ir ar tai priklauso nuo grupuotės. Šio reiškinio kontekste dažnai minimos islamišką ekstremizmą atstovaujančios grupuotės, bet terorizmas nėra bruožas būdingas tik šioms grupėms. Terorizmas, kaip reiškiny gali pasireikšti įvairių grupių vykdomoje veikloje. Vienas žymiausių mokslininkų, analizuojančių terorizmą, Bruce Hoffman pateikia tokį terorizmo apibrėžimą: „Terorizmas, priimant plačiausiai naudojamą šiuolaikinę šio termino formą, yra iš esmės politiškas ir negali būti atskirtas nuo politiškumo. Jis taip pat neišvengiamai yra susijęs su galia: galios siekimu, galios įgijimu ir galios naudojimu siekiant politinių pokyčių. Taigi terorizmas yra smurtas arba, lygiai taip pat svarbu – grasinimas smurtu, naudojamas ir nukreiptas siekiant politinio tikslo ar šio tikslo įgyvendinimo.“ (Hoffman, 2017: 2-3). Autorius taip pat nurodo, kad terorizmas pasižymi ir tuo, kad jis yra planuota, tyčinė ir sistemiška veika. Šiame apibrėžime reikėtų išžvelgti kelis esminius momentus: pirmiausia tai, kad terorizmas neišvengiamai yra politiškas reiškiny, atmetant politiškumo aspektą šis reiškiny tampa daug paprastesnis ir tokiu atveju jį galima bandyti redukuoti į nužudymus, grasinimus ir panašiai. Tačiau politinis reiškinio aspektas sudaro kliūtis šios sąvokos aiškinimui ne tik mokslinėje literatūroje, bet ir kriminalinėje justicijoje, juo labiau kad nėra specifinės teroristinės veikos, kuri negalėtų būti apibūdinama kaip nusikaltimas (Townshend, 2018: 4). Antras svarbus aspektas yra smurtas arba grasinimas smurtu: čia reikia pabrėžti, kad ne pats smurtas yra tikslas, bet būtent tam tikra jo pasekmė, kaip įbauginimas. Iš to seka paskutinis aspektas, kuris yra politinio tikslo siekimas ar politinio tikslo įgyvendinimas, sietinas su galios pusiausvyra. Politinio tikslo siekimas dažniau kyla iš tų grupių, kurios nėra galios pozicijose, ir, kurios siekia tam tikro politinio tikslo, šiuo atveju teroristiniais veiksmais. Politinio tikslo įgyvendinimas yra labiau siejamas su tomis grupėmis, kurios yra galios pozicijose (pvz. valdžioje), ir siekia savo tikslą įgyvendinti imantis tam tikrų teroristinių veiksmų. Svarbu

pabrėžti, kad terorizmas yra būdingas ne tik ne valdžios pozicijas užimančioms grupėms, bet ir toms, kurios tokias pozicijas užima - tai sukuria skirtį tarp terorizmo ir valstybinio terorizmo.

Kaip jau minėta, nėra bendro tikslaus terorizmo apibrėžimo, su kuriuo sutiktų dauguma mokslininkų ir praktikų. Čia pateikiamas tik vienas iš jų, kuris apibrėžia esminius terorizmo momentus. Priežasčių, kodėl vieningo apibrėžimo nėra, gali būti įvairių. Viena iš jų yra tai, kad šio fenomeno apibrėžimas yra nuolat kintantis. Pradžioje terminas buvo pradėtas vartoti Prancūzijos revoliucijos ir Jakobinų diktatūros kontekste, šiuometiniame kontekste tokia terorizmo forma tiksliau apibrėžiama vartojant valstybinio terorizmo sąvoką. Vėliau jo vartojimas tapo labiau komplikuoatas – buvo pradėtas vartoti įvardinant įvairių anarchistinių grupuočių veiklą, dar vėliau analizuojant tokias grupuotes kaip Airijos respublikonų armiją (IRA), o taip pat ir SSRS ir panašių režimų valdymą (valstybinis terorizmas) ir prieinant prie šių laikų jo supratimo, kuris dažniausiai naudojamas Al-Qaeda, ISIS (Daesh, IS, ISIL), Talibano, įvairių eko-ekstremistų, dešiniųjų ir kairiųjų radikalų ir daugelio kitų, grupuočių kontekstuose. Taigi šio termino reikšmė ir naudojimas laikui bėgant kito siekiant prisitaikyti prie kiekvienos paskesnės eros politinio diskurso ir jo kalbos (Hoffman, 2017: 21). Su tuo taip pat glaudžiai susiję ir tai, kad grupuotės priskyrimas prie teroristinių ar neteroristinių, dažnai yra etikečių klijavimas ir beveik niekada (žinoma, yra išimčių) jokia grupuotė ar individas nėra savanoriškai savęs įvardinę teroristu ar teroristine grupuote. Ši etiketė jiems yra klijuojama kitų, visų pirma valstybių, prieš kurias buvo nukreiptos šių grupių atakos, valdžių iniciatyva (Townshend, 2018: 4).

Svarbu suprasti, kad dažnai tokias etiketes gali klijuoti tie, kurie yra galios pozicijose, todėl taip ši sąvoka sureliatyvinama. Tokiu atveju individai arba grupės gali tapti teroristinėmis tada, kai jie pažeidžia *status quo*, taip galios pozicijas užimantys asmenys ar grupės gali konstruoti jų indetitetą ir legitimuoti įvairias sankcijas jų atžvilgiu. Toks procesas būdingas įvairiems autoritariniams ir panašioms režimams, kurie įvardija savo politinius konkurentus kaip teroristus. Problema iškyla dar ir tuomet, kai pats režimas gali vykdyti įvairias teroristines veikas, tačiau jų neapibrėžti kaip tokių. Todėl yra pastebima, kad toks perspektyvų skirtumas leido išpopuliarėti tokiems posakiams, kaip „teroristas vienam žmogui, kovotojas už laisvę kitam“ (Townshend, 2018). Dėl šių problemų galima pastebėti, kad toks terorizmo apibrėžimo formavimas yra labai ydingas ir atveria kelią reliatyvizmui, todėl apsunkina terorizmo apibrėžimą. Todėl vienas iš tikslų siekiant suprasti terorizmą būtų šio reliatyvizmo apmažinimas ir sąvokos išgryninimas.

Aprašyti terorizmo sąvokos aspektai parodo, kad šio reiškinių supratimas yra gana reliatyvus ir konstruojamas priklausomai nuo konteksto. Toks jo konstravimas yra glaudžiai susijęs su tuo, kaip jis yra komunikuojamas – kokios grupės įvardinamos kaip teroristinės, kokie skiriamieji bruožai atskiria terorizmo aktus nuo įprastų nusikaltimų. Kalbant apie komunikaciją susijusią su terorizmu svarbu yra

pabrėžti, kad viena ilgai išsilaikiusi terorizmo aksioma yra tai, jog šis reiškinys yra projektuojamas taip, kad galėtų generuoti viešumą ir pritraukti dėmesį prie pačių teroristų ir jų motyvų (Hoffman, 2017: 202). Tokiu būdu terorizmas yra išnaudojamas ne tik galios pozicijose esančių grupių tikslams, siekiant demonizuoti nepalankias visuomenės grupes, bet ir tuo pačiu tokia terorizmo funkcija leidžia įvairioms grupėms pasitelkiant terorizmą komunikuoti savo tikslus, motyvus, ideologiją per smurtą arba grasinimą juo. Taip ne galios pozicijose esančių grupių pasitelkiamas terorizmas ne tik iškomunikuoja savo žinią, bet ir kelia iššūkius valstybiniam galios monopoliui (Townshend, 2018: 116). Dėl to terorizmas tampa ne tik galios naudojimo įrankiu, bet ir jos siekimo, o taip pat ir politinių tikslų siekimo įrankiu.

Žinoma, kadangi komunikacija yra labai svarbi terorizmui, siekiant viešumo ir didesnio dėmesio, todėl ir masinių medijų vaidmuo įgyja didelę reikšmę šio fenomeno kontekste. Teroristinių veiksmų sukeltas visuomenės nerimas daugiausia pasekmių sukelia demokratinėms visuomenėms, kuriose įvairios viešos figūros, įskaitant ir nepriklausomos bei alarmistinės medijos, dažniausiai reikalauš iš politikų ir valstybės institucijų imtis veiksmų atsakant į terorizmą, net kai patys piliečiai to nereikalauš (Townshend, 2018: 116-117). Svarbu pabrėžti, kad būtent demokratinėse visuomenėse terorizmas tampa labai rimta problema, kadangi jose nėra cenzūruojamas įvairių medijų turinys, vyrauja žodžio laisvė. Nedemokratinėse valstybėse terorizmo reikšmė sumažėja ir pasireiškimo tikimybė sumažėja (Eubank, Weinberg, 1994) kadangi politikai ir valstybės pareigūnai gali cenzūruoti tokius įvykius, taip apribojant jų viešumą ir tokiu būdu sumažinant terorizmo poveikį. Medijoms teroro aktai yra labai parankūs įvykiai, kadangi jie yra nesunkiai transformuojami į labai svarbius tarptautinius medijų įvykius būtent todėl, kad šie teroro aktai yra planuojami su tokiu tikslu omenyje (Hoffman, 2017: 202). Tai naudinga masinėms medijoms, kadangi tokie įvykiai yra labai svarbūs visuomenėje, sukelia stiprias jos reakcijas, o svarbiausia pritraukia didelį dėmesį ir auditorijas, kuris yra medijų siekiamybė. Toks dėmesys teroristų išnaudojamas, kaip ir minėta, perduodant žinutes, tačiau ne tik siekiant įbauginti visuomenę, bet ir siekiant propagandinių tikslų – užverbuoti naujų „kovotojų“, mobilizuoti jau esamus šalininkus. Nors ir egzistuoja ryšys tarp masinių medijų ir terorizmo, jose įvairių teroristinių aktų vykdytojai nėra vertinami teigiamai, priešingai – dažniausiai masinėse medijose sudaromas jų „portretas“ yra neigiamas (Hoffman, 2017: 192-194).

1.2 Terorizmo problematika sociologijos ir kriminologijos moksluose

Aprašant terorizmo problematiką galima pastebėti, kad šis reiškinys yra susijęs su daug įvairių socialinių sferų. Kadangi terorizmas yra socialinis reiškinys, todėl jis gali būti aiškinamas sociologiškai

ir kriminologiškai, tačiau šių mokslų kontekste jis nėra dažnai analizuojamas. Tai, kad terorizmas patenka į kriminologijos lauką gali būti parodoma pasitelkiant Edwin'o Sutherland'o klasikinį kriminologijos apibrėžimą, kad tai yra mokslas apie taisyklių kūrimą, taisyklių laužymą ir socialinį atsaką į taisyklių laužymą (Rosenfeld, 2004). Žinoma šių mokslų atstovai, kaip D. Black (2004), A. Turk (2004), G. LaFree (2015), yra prisidėję prie terorizmo fenomeno analizės ir suvokimo.. Egzistuoja įvairių bandymų pritaikyti sociologines ir kriminologines teorijas aiškinant terorizmą, taip pat ir tyrimai inicijuoti šių mokslo šakų atstovų. Sociologo Brent Smith iniciatyva buvo pradėta kurti Amerikos terorizmo studijų (ATS) duomenų bazė, kuri vėliau peraugo į didesnę projektą Pasaulinę terorizmo duomenų bazę (GTD) (Freilich, LaFree, 2015). Naudojantis šios duomenų bazės duomenimis buvo atlikta daugiau nei 40 tyrimų susijusių su terorizmu.

Analizuojant terorizmą iš kriminologinės perspektyvos buvo pasitelktos įvairios teorijos, bet dauguma jų apsiribojo neoklasikiniais modeliais, kaip racionalaus pasirinkimo teorija, situacinio nusikalstamumo prevencijos teorija, rutininės veiklos teorija (Freilich, LaFree, 2015: 2). Sociologija taip pat analizavo šį reiškinį iš įvairių teorinių priegū: viena iš jų yra Donald'o Black'o (2004), kurioje jis įvardija terorizmą, kaip socialinę kontrolę. Pagal autorių terorizmas yra socialinės kontrolės forma, nes jis apibrėžia ir reaguoja į deviantinį elgesį (Black, 2004: 10). Tačiau jis prieštarauja tam, kad terorizmas būtų įvardintas kaip nusikaltimas, jeigu jis būtų įvardintas kaip toks, tuomet šio reiškinio aiškinimas turėtų būti kriminologinis, o ne sociologinis, ir turėtų būti aiškinamas ne kaip socialinės kontrolės forma, o kaip nusikaltimas. Black'o nuomone tai svarbu, kadangi įvardijus terorizmą kaip nusikaltimą yra ignoruojamas jo moralistinis pobūdis ir panašumai su kitomis socialinės kontrolės formomis, tokiomis, kaip teisė. Richard Rosenfeld kritikuoja Black'o teoriją ir nurodo jau minėtą Edwin'o Sutherland'o kriminologijos apibrėžimą ir teigia, kad Black'o teorija, kurioje jis terorizmą mato, kaip socialinę kontrolę ir moralistinę smurtą, gali būti pritaikoma ir plėtojama kriminologijoje (Rosenfeld, 2004: 22).

Įvairios sociologinės ir kriminologinės teorijos gali inešti skirtingų išvalgų tyrinėjant terorizmo reiškinį. Ankstesniame skyriuje kalbant apie terorizmo sąvokos reliatyvumą, galima išvelgti socialinio konstrukcionizmo perspektyvą. Tai, kad terorizmas yra socialinis konstruktas nurodo ir sociologas Austin T. Turk (2004). „Tikriausiai labiausiai reikšmingas sociologinio mąstymo indėlis į mūsų terorizmo sampratą yra suvokimas, kad šis reiškinys yra socialinis konstruktas. Priešingai nei rodo oficialus atvejų paplitimas ir medijų pranešimai, terorizmas nėra duotybė realiame pasaulyje, o yra įvykių ir jų numanomų priežasčių interpretacija“ (Turk, 2004: 271). Iš tiesų ši idėja atsispindi ir ankstesniame skyriuje, ypač tai susiję su etikečių kljaviu, kuomet galios pozicijose esančios grupės ar asmenys, gali

primesti tam tikras sukonstruotas reikšmes arba „etiketes“ kitoms, taip jas paverčiant teroristinėmis. Teroristu ar teroristine grupe tampama tuomet, kai visuomenėje įsivyroja būtent toks šio individo ar grupės suvokimas, taip konstruojamas jų identitetas. Čia iš tiesų tampa svarbūs galios santykiai, kadangi daugiau galios turintys konflikto dalyviai, ypač valstybių valdžios struktūros, dažniausiai sėkmingiau įvardina jiems pavojų keliančius oponentus, kaip teroristus, kai tuo tarpu šių oponentų pastagos įvardinti, pavyzdžiui, tam tikros valstybės valdžią ir jos veiksmus, kaip valstybinį terorizmą, turi mažesnius pasisekimo šansus, nebent yra paremiami galingų trečiųjų šalių (Turk, 2004: 272). Toks apibūdinimas atitinka tas pačias idėjas, kurios yra aptariamose ankstesniame skyriuje, kalbant apie terorizmo sąvokos reliatyvumą. Dėl to, iš tikrųjų, galima išvelgti šią sociologinę mintį terorizmo literatūroje, o tuo pačiu ir sociologijos vaidmenį tyrinėjant šį reiškinį.

Terorizmo, jo komunikacijos ir masinių medijų ryšį taip pat galima išvelgti sociologijos ir kriminologijos literatūroje. Šis ryšys, kuris buvo aprašytas ankstesniame skyriuje, yra svarbus analizuojant terorizmą ir todėl dažnai minimas terorizmo studijų kontekste, tačiau žinant, kad masinių medijų tyrimai yra svarbi sociologijos ir kriminologijos mokslų dalis, galima suprasti, kad iš šios perspektyvos juose taip pat yra žvelgiama į terorizmą. Augantis šių mokslo šakų literatūros kiekis, analizuojantis masinių medijų vaidmenį, formuojant nusikaltimų vaizdą visuomenėje, gali būti lengvai pritaikomas ir terorizmui (Turk, 2004: 274). Taigi medijų analizės aspektai persidengia tarp terorizmo studijų ir sociologijos bei kriminologijos mokslų taip dar labiau parodant, kad terorizmas yra šių mokslų tyrimo objektas.

Komunikacijos svarba yra akcentuojama šiuose mokslo laukuose bei pritaikoma analizuojant terorizmą. Victor E. Kappeler ir Aaron E. Kappeler (2004) pažvelgia į tai, kaip bandoma konstruoti terorizmą kaip moralinę paniką, bet ne masinių medijų informaciniuose laukuose, o politiniame diskurse. Moraline panika suprantama, kaip socialinių institucijų atsakas į augančių deviantinių grupių poveikį visuomenei bei jos tradicijoms, dėl baiminimosi, kad jų elgesys sugriauš nusistovėjusią socialinę tvarką ir institucijas (Kappeler, Kappeler, 2004: 177). Analizuodami George'o W. Bush'o politines kalbas jie atranda, kad terorizmo fenomenas yra konstruojamas remiantis politinėmis ir ideologinėmis formuluotėmis. Šios veikos dažnumas ir individų, užsiimančių šia veikla, skaičius yra perdedamas ir išpučiamas iki empirinės tikrovės neatinkančių skaičių, o kartu yra iškreipiamos ir jų destruktinės galimybės, ir nurodoma, kad terorizmo aukomis gali tapti bet kas, kai tikrieji aukų skaičiai yra žymiai mažesni (Kappeler, Kappeler, 2004: 179-180). Taip pat yra sukuriama moralinė dichotomija kaip herojai ir piktadariai, kurioms žmonės yra priskiriami priklausomai nuo jų ideologijos. Tokia redukcija sudaro prielaidas lengvai skirstyti žmones į šias kategorijas, tačiau suredukuojant žmones ir jų grupes yra

ignoruojama dalis jų socialinio konteksto, todėl tokia kategorizacija nėra tiksli. Atsiradus netikslumams kyla įvairių grupių stigmatizacija – tuomet pasireiškia terorizmo problemos kompleksškumas, kadangi tai nėra paprastas dichotominis reiškinys. Taigi siekiant įvairių politinių tikslų ir bandant sustiprinti savo retoriką terorizmo fenomenas gali būti eskaluojamas. Dėl šios jo eskalacijos, gali kilti moralinė panika, visuomenei stengiantis išsaugoti socialinę tvarką ir institucijas bei reikalaujant atasako į terorizmą.

Žinojimo sociologijos perspektyva, taip pat yra pritaikoma analizuojant terorizmą. Joachim'as J. Savelsberg'as (2006) stengiasi pritaikyti žinojimo sociologiją kriminologijoje ir parodyti jos naudą. Jis argumentuoja tuo, kad žinojimo sociologija atskleidama įvairias žinojimo struktūras gali padėti geriau suprasti nusikaltimų etiologiją. Autorius nurodo K. Mannheim, P. Berger ir Luckmann ir kitų žinojimo sociologijos teoretikų idėjų reikšmingumą aiškinant kriminalinius procesus bei kokį poveikį žmonių veiksams gali turėti jų turimas žinojimas. Bandydamas plačiau integruoti žinojimo sociologiją į kriminologiją Savelsberg'as pažvelgia į terorizmo reiškinį iš šios perspektyvos. Remdamasis anksčiau aprašyta D. Black'o idėja, kad terorizmą galima suprast kaip socialinę kontrolę, jis bando suprasti, koku žinojimu remiantis teroristines veikas vykdantys asmenys pateisina savo veiksmus. Tam tikros ideologijos suteikia pagrindinius motyvus ir žinojimo sistemas, kurios gali pateikti terorizmą, kaip įrankį, siekiant savo tikslų, pavyzdžiui tokių kaip kerštas. Tam, kad terorizmas būtų pasitelktas, kaip įrankis, dažnai priklauso ne tik nuo ideologijos, bet ir nuo to, kokio tikslo siekiama. Taigi žinojimo sistema viena negali nulemti to, kad tam tikras individas imsis teroristinių veiksmų, tačiau ji gali turėti didelę įtaką.

Šiame darbe analizuojant terorizmą bus naudojamos žinojimo sociologijos ir jai giminingos socialinio konstrukcionizmo teorijos perspektyvos, kurių pagalba bus siekiama išsiaiškinti, koks terorizmo suvokimas vyrauja viešajame diskurse. Bandant atskleisti šį suvokimą, taip pat bus referuojama į terorizmo komunikacijos ir masinių medijų ryšį. Todėl pirmiausia reikia plačiau apžvelgti žinojimo sociologiją ir jos teorines prielaidas.

1.3. Žinojimo sociologija ir jos teorinės prielaidos

1.3.1 Ankstyvoji žinojimo sociologija: Karl Mannheim

Žinojimo sociologijos apraiškų galima aptikti įvairiuose sociologų bei filosofų darbuose. Vienaip ar kitaip šios sociologijos srities analizuojamos problemos galėjo atsispindėti E. Durkheim, I. Kant, K. Marx ar net Platono bei Aristotelio veikaluose, tačiau šios analizės nebuvo sintezuojamos į vientisą žinojimo sociologijos teoriją. Pirmieji autoriai, kurie pabandė sukurti vientisą žinojimo sociologiją buvo

XX a. vokiečiai: filosofas Max Scheler bei filosofas, sociologas Karl Mannheim. Tačiau šie autoriai nekūrė bendros žinojimo sociologijos teorijos.

M. Scheler, būdamas filosofu, į žinojimo sociologiją žiūrėjo iš filosofinės pozicijos ir būtent jis suformavo „žinojimo sociologijos“ terminą. Schelerio tikslas formuojant žinojimo sociologiją buvo filosofinis, ja jis siekė išspręsti konkrečių istoriškai ir socialiai lokalizuotų požiūrių reliatyvumą, taip suteikdamas atsakymus į filosofinės antropologijos keliamus klausimus. Tokia žinojimo sociologijos perspektyva leido Scheleriui paaiškinti, kad visuomeninis žinojimas, šios visuomenės nariams, leidžia įprasminti savo individualias patirtis egzistuojančios tvarkos kontekste, nors jos egzistencija yra nulemta tam tikrų socialinių ir istorinių veiksnių. Nepaisant to, visuomenės nariams šio žinojimo sukurta pasaulėžiūra atrodo, kaip natūralus pasaulio matymo būdas. Scheler'is tokį būdą pavadino „visuomenės reliatyvia natūralia pasaulėžiūra“ (Berger, Luckmann, 1999: 18-19). Scheleris kartu su žinojimo sociologijos pavadinimu suformavo ir tam tikrus pamatinius šios sociologijos srities aspektus, tačiau šio lauko tyrinėjimo sritis vėliau dar labiau buvo išplėsta peržengiant filosofines ribas.

Kitas jau minėtas autorius, Karl Mannheim vysto šiek tiek kitokią žinojimo sociologiją bei praplečia jos analizės ribas. Viename populiariausių jo darbų „Ideologija ir Utopija“ Mannheim'as analizės objektu tampa ideologija ir jos individualus bei grupinis suvokimas, o taip pat ir jos apraiškos ir pavidalai. Šio reiškinių analizės kontekste autorius formuoja žinojimo sociologiją, jos problematiką bei uždavinius ir konstruoja tokį jos suvokimą: „[Žinojimo sociologija] kaip teorija siekia analizuoti žinojimo ir egzistencijos ryšį; kaip istorinis-sociologinis tyrimas, ji siekia atsekti formas, kurias šis santykis įgavo žmonijos intelektualinės minties raidoje“ (Mannheim, 1936: 237). Mannheim'as žinojimo sociologijai priskyrė epistemologinį tikslą ir manė, kad ji gali padėti atsakyti į šios srities keliamus klausimus. Formuodamas tokią žinojimo sociologiją aiškino, kad jos tikslas yra įveikti reliatyvizmo keliamas problemas. O tai savo ruožtu turėtų išgryninti mokslą, nuo ideologizuoto mąstymo, taip žinojimo sociologija suformuotų tam tikras patikrinimo procedūras arba tam tikrus saugiklius, kuriais vadovaujantis būtų galima patikrinti išvadas ir faktus dėl subjektyvizmų.

Reikia pridėti, kad Mannheim'as pabrėžia socialinę arba kolektyvinę žinojimo kilmę, o ne individualią. Individas nesugeneruoja kažkokių idėjų vien iš savo asmeninių interesų, veikiau mąstymo procesui yra daroma įtaka per kolektyvinius grupės, kuriai jis priklauso, tikslus, kurie savo ruožtu yra persmelkę individą tiek sąmoningu tiek ir pasąmoningu lygmeniu. Atpažinus tokį mąstymo ryšį, tampa gana aišku, kad nesistengiant suvokti šio ryšio padarinių egzistencijai ir socialiniam gyvenimui, didelė dalis mąstymo ir žinojimo produktų negali būti tinkamai suprasti (Mannheim, 1936: 241). Tokia žinojimo ir idėjų kolektyvinė kilmė kelia anksčiau minėtas epistemologines problemas,

kurias ir siekia išspręsti žinojimo sociologija. Pagrindinė problema yra tai, kad tokia idėjų prigimtis reikštų, kad jos yra reliatyvios ir visas žinojimas priklauso nuo specifinių socialinių kontekstų, taip savo ruožtu panaikinant mokslinių tyrimų objektyvumą, kuris buvo esminis Mannheim'ui. Žinoma taip kyla problema ne tik moksliniam žinojimui, bet ir žinojimui apskritai, tačiau Mannheim'as per daug neanalizavo kasdienio žinojimo apraiškų, jo tikslas veikia buvo teorinis, epistemologinis nei empirinis.

Tam, kad būtų suformuoti anksčiau minėti saugikliai bei sprendžiamos reliatyvumo keliamos epistemologinės problemos, Mannheim'as suformuoja reliacionizmo sąvoką, kurią supriešina su reliatyvizmo sąvoka. Šis supriešinimas yra Mannheim'o būdas spręsti reliatyvizmo keliamas problemas filosofijoje. Pagrindinis šių sąvokų supriešinimo kriterijus yra tai, kad pagal Mannheim'ą reliatyvizmas neiga bet kokių standartų pagrįstumą ir tvarkos egzistavimą (Mannheim, 1936: 254). Galima teigti, kad iš Mannheim'o supratimo, reliatyvizmo objektyvumo neigimas tampa problematišku reiškiniu pačiai Mannheim'o plėtojamai žinojimo sociologijai, nes tai paverstų ją betiksle, kadangi joks tyrimas negalėtų būti atribotas nuo įvairių subjektyvizmų. Tą suprasdamas Mannheim'as įveda terminą reliacionizmas, kurio tikslas yra nurodyti įvairius individo socializacijos faktus, subjektyvias patirtis, socialinį kontekstą, kurie gali turėti įtakos pačio individo mąstymui, pasaulėžiūrai, pasaulio interpretavimui. Skirtumas tarp šių sąvokų tas, kad reliatyvizmas iš esmės sukuria tokį pasaulį, kur objektyvumui nėra vietos, tuo tarpu reliacionizmas nurodo, kad nors ir žinojimui daro įtaką asmens socialinis kontekstas, tai nepanaikina objektyvios tiesos, o tiesiog padaro ją sunkiau pasiekiamą. Kadangi individo socialinis kontekstas gali turėti tokius padarinius individo gebėjimui analizuoti pasaulį ir tai kelia epistemologines problemas, Mannheim'as jas siūlo spręsti refleksija, atpažįstant tam tikrus socialinius kontekstus, juos suvokiant ir aprašant, kaupiant informaciją apie jų įtaką pasaulėžiūrai ir taip žingsnis po žingsnio artėjant prie skaidresnės objektyvios tikrovės, tokia, kokia ji yra atribota nuo socializuotų reikšmių.

Dar viena svarbi žinojimo sociologijos užduotis, kaip istorinio-sociologinio tyrimo, yra anksčiau minėtas siekis atsekti tam tikrą minties arba žinojimo raidą. Kitaip tariant ji siekia nustatyti tam tikras pasaulėžiūras, perspektyvas, požiūrio taškus, kurie pasireiškia per istoriją ir yra nuolatos pokyčių procese. Tai reikalauja aiškios kiekvienos mąstymo produkto perspektyvos koncepcijos ir šių koncepcijų ryšio atradimo su tam tikromis minties kryptimis, kuriom jos gali būti priskirtos, o šios minties kryptys turėtų būti atsektos iki tokių socialinių jėgų, kurios jas determinavo (Mannheim, 1936: 276). Žinojimo sociologija, kaip istorinis-sociologinis tyrimas turėtų atsekti ir konkretizuoti tam tikras perspektyvas, šis uždavinys yra tam tikras „ideologijų demaskavimas“ kas yra susiję su Marks'o klaidinga sąmone, kuri taip pat mini ir pats K. Mannheim bei visa jo žinojimo sociologijos koncepcija yra įkvėpta Marks'o ideologinės analizės.

Taigi žinojimo sociologija, kaip teorija, tampa tam tikra fenomenologijos ir sociologijos atšaka, kuri siekia analizuoti, kaip pati sąmonė gali būti paveikta socialinių kontekstų ir reiškinių bei kaip šios sąmonės produktas – žinojimas – taip pat gali būti paveiktas šių veiksnių. Tai yra aktualu šio darbo kontekste bandant suprasti ir išsiaiškinti reliatyvizmo arba, šiuo atveju, reliacionizmo keliamas problemas terorizmo sąvokai, o tuo pačiu ideologines koncepcijas, slypinčias už jos.

1.3.2 Fenomenologinė žinojimo sociologija: Peter Berger ir Thomas Luckmann

Karl Mannheim suformuota žinojimo sociologijos samprata tapo dominuojanti vakarų pasaulyje. Žinoma, buvo atkreipiamas dėmesys ir į M. Scheler'io formuotą žinojimo sociologiją, bet ne toks didelis, kaip į Mannheim'ą. Problema su Mannheim'ą žinojimo sociologija sampratos įsivyravimu yra tai, kad ši sociologijos forma egzistavo kartu su ideologijos teorija ir buvo glaudžiai viena su kita susijusios. Dėl šios priežasties žinojimo sociologijos empirinis interesas buvo įdėjų srityje, o tai būtent yra teorinis mąstymas (Berger, Luckmann, 1999: 24). Atrodytų, kad šio darbo rėmuose užtenka ir tokios žinojimo sociologijos sampratos, ji leidžia tyrinėti teorinį mąstymą, tačiau to neužtenka, kadangi kriminologijoje kylanti terorizmo problematika yra ne tik svarbi teoriniu lygmeniu, bet ir savo formomis kasdieniame pasaulyje.

Alfredo Schutz'ą mokiniai Peteris Berger'is ir Thomas Luckmann'as pastebėję žinojimo sociologijos empirines problemas pradeda formuoti savo žinojimo sociologijos perspektyvą. A. Schutz ir jo indėlis į žinojimo sociologiją taip pat svarbus, tačiau apie tai bus rašoma socialinio žinojimo pasiskirstymo skyriuje. P. Berger ir T. Luckmann kritikuoja Mannheim'ą žinojimo sociologiją dėl to, nes vienintelis empirinio tyrinėjimo elementas Mannheim'ą perspektyvoje yra teorinis mąstymas arba intelektualinė istorija. Šie autoriai pastebi, kad žinojimas yra būdingas ne tik teoriniame lygmenyje, bet ir kasdienio pasaulio lygmenyje. Todėl tokiu atveju žinojimo sociologijos empirinės analizės tikslas turėtų būti ne tik teorinis mąstymas ar intelektualinė istorija, bet žinojimas apskritai, jo formos visuomenėje. Tai žinoma nereiškia, kad teorinis mąstymas neturėtų būti žinojimo sociologijos tyrimo lauke, verčiau autoriai praplečia šį lauką ir prie teorinio žinojimo analizės prideda kasdienio pasaulio žinojimą. Patys autoriai nurodo, kad „Žinojimo sociologija privalo tirti viską, kas visuomenėje traktuojama kaip „žinojimas“ (Berger, Luckmann, 1999: 26).

Toks žinojimo sociologijos apibrėžimas ir tikslas gana aiškiai parodo skirtumus tarp Mannheim'ą žinojimo sociologijos bei Berger'io ir Luckmann'ą žinojimo sociologijos. Iš šio skirtumo, jeigu priimame Berger'io ir Luckmann'ą poziciją, galima pastebėti, kad teorinis mąstymas ir intelektualinė

istorija yra tik vienas iš žinojimo elementų visuomenėje, todėl jeigu šios sociologijos tikslas yra analizuoti visą žinojimą visuomenėje, tuomet teorinis mąstymas gali neatspindėti viso žinojimo visuomenėje. „Tik labai maža grupė žmonių visuomenėje kuria teorijas, „idėjas“ ir konstruoja *Weltanschauungen* [pasaulėžiūrą]. Bet kiekvienas visuomenės narys vienaip ar kitaip dalyvauja jos „žinojime“ (Berger, Luckmann, 1999: 27). Toks požiūris aktualizuoja platesnę žinojimo analizę, būtent dėl to, kad būtų galima išsiaiškinti, kaip šis žinojimas yra paplitęs ir yra formuojamas visoje visuomenėje, o ne tik vienoje siauroje grupėje.

Patys P. Berger'is ir T. Luckmann'as šią žinojimo sociologijos sąvoką išplėtoja veikale „Socialinis tikrovės konstravimas“. Šiame veikale jie taip pat pradeda vystyti sociologijos teoriją būtent iš šios perspektyvos. Autoriai pabrėžia, kad jų tikslas yra sociologinė kasdienio gyvenimo tikrovės analizė ir siekia atskleisti, kaip žinojimas, kuris lemia kasdienį elgesį, yra suprantamas bei konstruojamas visuomenėje. Pirmiausia reikia pastebėti, kad autorių nuomone kasdienis pasaulis yra intersubjektyvus. Tai reiškia, kad objektyvuotos prasmės pasireiškiančios individų santykiuose yra objektyvuojamos būtent per šį santykį. Kitaip tariant, individai santykiuose vienas su kitu sukuria ir įprasmina tam tikrus reiškinius ar objektus pagal bendrą sutarimą. Šis sutarimas nebūtinai turi pasireikšti susitarimo forma, pavyzdžiui, rašytine ar žodine sutartimi ar panašiai, šis susitarimas pasireiškia kuomet vieno subjekto valia yra išreiškiamą (eksternalizuojama) tam tikru elgesiu ar kitokiais jo veiklos kūriniais, o ši saviraiškos forma tampa pažini santykiuose su kitu subjektu, šiame santykiuose gimstanti prasmė, jeigu ji suvokiama vienodai, yra objektyvuojama. Tokia objektyvacija per intersubjektyvumą leidžia suprasti, kad pasaulio suvokimas ir pasaulėžiūra yra neatsiejama nuo socialinių ryšių, kadangi per juos ir yra įprasminamas arba objektyvuojamas šis pasaulis.

Verta paminėti signifikaciją arba ženklų kūrimą, kaip objektyvizacijos reiškinį. Kuriant ir naudojant ženklus pagrindinė jų prasmė ir paskirtis yra tapti subjektyvumo rodikliu. Šiuos ženklus galima grupuoti į ženklų sistemas ir viena iš tokių sistemų yra kalba (Berger, Luckmann, 1999: 52-54). Kalbos garsams suteikiamos prasmės leidžia išreikšti subjektyvumą atskiriant jį nuo tiesioginių subjektyvumo pasireiškimų, kaip pavyzdžiui tam tikrų emocijų nekalbinės išraiškos. Kalba tapusi simbolių sistema leidžia lengviau išreikšti subjektyvumą ir jį geriau suprasti kitam subjektui, su sąlyga, kad ši kalba yra bendra. Ši simbolių sistema priartina subjektų sąmones vieną prie kitos ir taip sumažina intersubjektyvumo atstumą, kas reiškia, kad individai tampa vieni kitiems labiau pažinūs būtent per kalbą. Kadangi ji palengvina pažinimą ji taip pat atveria galimybes subjektams kurti platesnes simbolines sistemas, kaip mokslas, filosofija, menas. Kalbos pagrindu kuriamos simbolinės sistemos tuo pačiu kuria

ir tam tikrą žinojimą priklausantį nuo šios kalbos. Kalba apsprendžia tam tikrų laukų ir socialinių pozicijų socialinį žinojimo bagažą.

Kalbant apie objektyvaciją reikia užsiminti, kad autoriai P. Berger'is ir T. Luckmann skiria dar du esminius visuomenės momentus – eksternalizaciją ir internalizaciją. Tam, kad visuomenė išliktų ir egzistuotų reikalingas nenutrūkstamas dialektinis ryšys tarp šių trijų momentų (Berger, Luckmann, 1999: 163). Žmogus visuomenėje susiduria su visais trimis momentais. Jis eksternalizuoja savo būtį visuomenėje ir tuo pačiu internalizuoja šį pasaulį, kaip objektyvią tikrovę. Žvelgiant toliau į šių dviejų autorių analizę galima pastebėti, kad jie skiria dvi visuomenės patyrimo formas – visuomenę kaip objektyvią tikrovę ir visuomenę kaip subjektyvią tikrovę.

Visuomenė, kaip objektyvi tikrovė yra patiriama ir formuojama per du esminius elementus – institucionalizaciją ir legitimaciją. Institucionalizacija vyksta tuomet, kuomet visuomenės veikėjai pradeda vienodai tipizuoti tam tikrus rutiniškus veiksmus, jiems priskiriant konkretų tipą. Šios tipizacijos yra bendros visiems socialinės grupės nariams ir jas suvokia visi šios grupės nariai. Institucijos, atsirandančios iš šios tipizacijos, veikimo lauke atsiduria ir individualūs veikėjai ir individualūs veiksmai. Kitaip tariant institucija priskiria tam tikrus veiksmus tam tikriems veikėjams (Berger, Luckmann, 1999: 75). Institucionalizacija leidžia sukurti esminiais laikomus visuomenės elementus bei objektyvuoti socialinį pasaulį. Naujas individas įžengęs į socialinę grupę, kurioje vyrauja tam tikros institucijos, suvoks jas kaip objektyvias ir mėgins jas internalizuoti. Institucionalizuotas ir individo internalizuotas socialinis pasaulis tampa savaime suprantamu ir nekvestionuojamu, todėl prarandamos šių institucijų ištakos ir gali pasirodyti, jog taip, kaip socialinis pasaulis yra sukonstruotas per institucionalizaciją, negali pasireikšti kitaip. Patys autoriai pastebi, kad „Svarbu nuolatos prisiminti, jog institucinio pasaulio objektyvumas, kad ir koks įtikinamas jis atrodytų individui, yra *žmogaus* sukurtas, sukonstruotas objektyvumas. <...> Institucinis pasaulis – tai objektyvuota *žmogaus* veikla. <...> nors žmogus suvokia socialinį pasaulį kaip objektyvų, vis dėlto šis pasaulis neįgyja ontologinio statuso, nepriklausomo nuo jį sukūrusio *žmogaus* veiklos.“ (Berger, Luckmann, 1999: 82). Taigi socialinis pasaulis yra sukurtas *žmogaus*, jo objektyvumas atsiranda iš intersubjektyvumo, sukurtos institucijos atrodo aiškios tiems kurių eksternalizacijos pagrindu jos buvo objektyvuotos, tačiau kuomet reikia šį pasaulį perteikti kitai kartai kyla problemos su aiškinimu, kodėl būtent tokios objektyvacijos egzistuoja, o ne kitokios?

Tam, kad visuomenė būtų pagrįsta kaip objektyvi tikrovė reikalingas kitas minėtas šios formos elementas – legitimacija. Legitimacija tai yra tam tikri būdai, kuriais siekiama paaiškinti, pagrįsti ir pateisinti esamas institucijas. Ji reikalinga, kuomet institucijų „kūrėjų“ kartai reikia perduoti šią tikrovę

sekančiais kartais. Pirmiesiems legitimacija nėra reikalinga, nes, kaip jau minėta, jie buvo tie, kurių eksternalizacijos pavirto į šias objektyvuotas formas, todėl priežastys už įvairių institucijų jiems yra aiškios ir suprantamos. Sekančiais kartais šios institucijos jau yra egzistuojančios, jos jų nekuria, o susiduria su jomis, kaip su objektyvia tikrove. Tokiu atveju jiems reikalinga legitimacija, kodėl egzistuoja tokios institucijos ir ši tikrovė yra tokia kokia yra. Legitimacijos problema taip pat iškyla tuomet, kai susiduria skirtingi simboliniai pasauliai, skirtingos objektyvacijų visumos, su skirtingomis institucijomis ir jų veikimo sritimis. Tokiu atveju legitimacija tampa įrankiu pagrįsti vieno ar kito pasaulio reikšmingumą ir tikrumą. Tokia situacija gali atsirasti, pavyzdžiui, susiduriant skirtingoms kultūroms, kurios su savimi atsineša savas „objektyvias tikroves“. Legitimacija tampa įrankiu išlaikyti esamą tvarką, institucijas.

Legitimacijos metu gali kilti siekis integruoti individus į esamą sukonstruotą socialinį pasaulį, taip užtikrinant jo tęstinumą ir legitimumą ateityje. Norint, kad sukonstruota „objektyvi tikrovė“ ir toliau egzistuotų, reikia, kad šią tikrovę individai internalizuotų. Tai yra dar vienas iš esminių visuomenės momentų, kurie buvo minimi anksčiau. Visi šie momentai turi dialektinį santykį, pavyzdžiui pavienis visuomenės narys vienu metu eksternalizuoja savo būtį socialiniame pasaulyje, bet ir tuo pačiu metu internalizuoja socialinį pasaulį kaip objektyvią tikrovę. Kitaip tariant visuomenėje susiduria objektyvi ir subjektyvi tikrovės. Individas negimsta visuomenės nariu, jis gimsta su polinkiu į socialumą ir tampa visuomenės nariu (Berger, Luckmann, 1999: 163). Individas internalizuoja į visuomenę per socializaciją, ji gali būti išskirta į dvi rūšis: pirminę ir antrinę. Socializacijos metu žmogus perima pasaulį iš kito, kuriame kiti jau gyvena, tačiau tai nereiškia, kad jis perimamas būtent toks, koks ir yra sukurtas. Perėmęs pasaulį asmuo gali jį modifikuoti ar net perkurti pagal savo suvokimą, tačiau pasaulis yra perimamas iš kitų. Jis nėra individualiai sukuriamas, todėl žmogus gali keisti ar perkurti jau esamą pasaulį, bet negali suformuoti naujo pasaulio.

Pirmiausia pasaulis internalizuojamas pirminės socializacijos metu. Žmogus gimdamas patenka į objektyvią socialinę tikrovę, kurioje esantys individai yra atsakingi už jo socializavimą ir integraciją į šią struktūrą. Pirminės socializacijos metu žmogus iš sau *reikšmingų kitų* (tai gali būti tėvai, globėjai, seneliai ir pan.) perima objektyvios tikrovės suvokimą. Šis perimtas suvokimas negali visiškai atspindėti visuomenės, kaip objektyvios tikrovės, kadangi yra perduotas, kaip internalizuota subjektyvi tikrovė, taip pat nėra perduodamas visas žinojimas, o yra atrenkami jo aspektai pagal pačių už socializaciją atsakingų *reikšmingų kitų* gyvenimo patirtį, socialinę padėtį ir kitus asmeninius bruožus. Kitaip tariant, *reikšmingi kiti* individui perteikia savo objektyvios tikrovės interpretaciją, kuri nėra objektyvi, bet socializuojamam individui tai tampa suprantama, kaip objektyvi tikrovė. Socializacijos metu individas internalizuoja

institucijas ir jų vaidmenis, jis perima juos iš jam *reikšmingų kitų*. Šie vaidmenys gali būti įvairūs: mama, tėtis ir pan. – svarbu yra tai, kad internalizacijos metu asmuo identifikuojasi su *reikšmingais kitais*, tokiu būdu paversdamas juos ir jų vaidmenis savo identiteto dalimi, savo vaidmenimis, savais požiūriais (Berger, Luckmann, 1999: 166). Šie vaidmenys, kuriuos asmuo internalizuoja, kaip savus vėliau abstrahuojasi ir pereinama nuo konkrečių vaidmenų ir poelgių prie abstrakcijų. Tokiu būdu yra apibendrinami visi internalizuoti vaidmenys ir sukuriamas asmens savasis tapatumas. Svarbu pabrėžti, kad pirminė socializacija nevyksta vien tik kognityviai, bet ir emociškai, dėl to yra galimas tapatinimasis su *reikšmingais kitais*. Pirminė socializacija baigiasi tuomet, kai asmuo perima ir internalizuoja visuomenę ir pradeda tapatintis ne tik su *reikšmingais kitais* bet ir su visuomene. Taip pat svarbu yra tai, kad žmogus niekada iki galo negali internalizuoti viso to, kas objektyvuota jo visuomenėje, kadangi tai kas pasireiškia pirminėje socializacijoje determinuoja socialinis žinojimo pasiskirstymas.

Antrinei socializacijai yra būtina pirminė socializacija, kadangi pirminės socializacijos metu yra įgaunamas pagrindinis, visuotinai reikšmingas žinojimas, kaip funkcionuoti visuomenėje bei susiformuoja bendras tapatumas. Antrinės socializacijos metu yra įgaunamas specialus žinojimas, kuris leidžia individui įgauti specializuotą tapatumą. „Antrinė socializacija yra institucinių ar institucijų pagrindu sukurtų „subpasaulių“ internalizavimas. <...> antrinė socializacija yra konkretaus vaidmens nulemtu žinojimo įgijimas.“ (Berger, Luckmann, 1999: 174). Taigi galima suprasti, kad antrinės socializacijos metu individas įgauna gana konkretų vaidmenį visuomenėje, kuris dažnai yra susijęs su darbo pasidalijimu visuomenėje. Šis antrinėje socializacijoje internalizuotas tapatumas žmogui „įdiegia“ ir tam tikrus elgesio modelius. Šie elgesio modeliai gali būti įvairūs ir priklausyti nuo situacijos, tačiau vienas iš esminių elementų įgaunamų antrinės socializacijos metu yra kalba. Ši kalba yra priklausoma nuo tam tikro žinojimo, kuris yra glaudžiai susijęs su antrinės socializacijos internalizacijomis, ir norint perimti tam tikrus specializuotus tapatumus būtina internalizuoti ir su jais susijusią kalbą. Antrinės socializacijos kontekste svarbu tampa tai, kad ji jau susiduria su susiformavusia individo tapatybe arba kitaip *Aš*. Ji yra priklausoma nuo pirminės socializacijos ir negali atlikti jos rolės, o jos metu vykstantys pasaulio internalizavimai turi atitikti individo pirminėje socializacijoje įgautą objektyvios tikrovės vaizdą.

Aptartos pirminė ir antrinė socializacija yra tik tos pačios socializacijos dalys. Kaip galima pastebėti iš jų ankstesnio aprašymo, jų pagrindinis tikslas yra integruoti individą į visuomenę taip, kad jis perimtų šiai visuomenei būdingas objektyvacijas, institucijas ir joms priskiriamus veikimo šablonus, o taip pat susiformuotų savo, kaip šios visuomenės nario tapatumą ir reikšmingai identifikuotųsi su ja. Berger'is ir Luckmann'as pavykusią socializaciją įvardina ir apibūdina taip: „Sėkmingą socializaciją“

mes siejame su didelės simetrijos tarp objektyvios ir subjektyvios tikrovių (žinoma, taip pat ir tapatumo) įtvirtinimu“ (Berger, Luckmann, 1999: 205).

Berger'io ir Luckmann'o žinojimo sociologija praplečia Mannheim'o žinojimo sociologijos ribas. Jie nurodo, kad analizės objektu turėtų tapti visas žinojimas, o ne tik teorinis, tai atveria kelią iš žinojimo sociologijos perspektyvos analizuoti kasdienio pasaulio žinojimą. Tai tampa aktualu šio darbo kontekste, kadangi taip praplečiamos jo analizės ribos ir tyrimo objektas tampa ne tik teorinis žinojimas, bet ir visas likęs. O tokiu būdu į analizę patenka ir viešojo diskurso žinojimas.

1.3.3 Socialinis žinojimo pasiskirstymas

Analizuojant P. Berger ir T. Luckmann žinojimo sociologiją ir jų pateiktą socialinės tikrovės konstravimo mechanizmą, pastebėtina, kad sukonstruotos objektyvios tikrovės galutinai pažinti nėra įmanoma. Tai tampa aktualu atsižvelgiant į socializaciją ir internalizaciją, kurias jau aptariau, kadangi, kaip ir minėta, socializacijos procese perduodamos žinios negali būti visapusiškos ir aprėpti visą objektyvią tikrovę. Socializacijos procese vaikui arba, kitaip sakant, visuomenės nariu norinčiam tapti žmogui yra perduodamos tokios objektyvacijos, kokias yra internalizavęs pats perduodantis, dėl to, socializacija tampa priklausoma nuo šio asmens žinojimo ir internalizacijos lygio. Savo ruožtu tai lemia socialinį žinojimo pasiskirstymą, kuomet asmens žinojimui yra daroma socialinių veiksnių įtaka. „Kasdiniame gyvenime atrandu, jog žinojimas yra paskirstytas socialiniu požiūriu, t.y. skirtingų individų ir individų tipų žinojimas yra skirtingas. Mano ir visų kitų žmonių žinojimas nėra vienodai bendras, taip pat gali egzistuoti žinojimas, kuriuo nesidaliju su niekuo kitu. <...> socialinis žinojimo pasiskirstymas prasideda paprastu faktu, kad nežinau visko, ką žino kiti žmonės, ir atvirkščiai, o šio pasiskirstymo kulminacija – nepaprastai sudėtingos bei ezoteriškos žinių sistemos.“ (Berger, Luckmann, 1999: 64). Socialinis žinojimo pasiskirstymas yra būtinas visuomenėse, kuriose vyrauja darbo pasidalijimas, nes žmogus tiesiog negali žinoti visko, kas yra reikšminga ir objektyvuota visoje visuomenėje.

Socialinis žinojimo pasiskirstymas yra begalo reikšmingas visuomenėse, kaip minėta jis yra nulemtas darbo pasiskirstymo, todėl yra svarbu, kad atitinkami žmonės turėtų atitinkamą žinojimą savo profesijai ir apskritai visai visuomeninei veiklai. Analizuojant socialinį žinojimo pasiskirstymą tampa aktualus aptartų autorių – P. Berger'io ir T. Luckmann'o mokytojas ir šiame darbe jau minėtas autorius Alfredas Schutz'as. Schutzas aprašo socialinį žinojimo pasiskirstymą savo esė „Gerai informuotas

pilietis“ (Well-Informed Citizen, 1946). Jis skiria tris žinojimo idealiuosius tipus: žmogaus iš gatvės žinojimas, gerai informuoto piliečio žinojimas bei ekspertinis žinojimas.

Kiekvienas iš šių žinojimo tipų yra priklausomas nuo konteksto, panašiai kaip ir aprašyta Bergerio ir Luckmanno žinojimo sociologijoje. Vienas žmogus gali priklausyti visiems žinojimo tipams, priklausomai nuo konteksto. Jis gali būti ekspertas teisės srityje, bet turėti tik visiškai bendrą supratimą apie sportą ir panašiai. Kadangi kiekvienas asmuo gali priklausyti visiems žinojimo tipams, kyla klausimas, kaip galima atskirti šiuos žinojimo tipus ir koku žinojimu jie pasižymi.

Pirmąjį galima būtų išskirti žmogaus iš gatvės idealų žinojimo tipą. Žmogaus iš gatvės žinojimas yra susijęs su žiniomis iš daugelio laukų ir jos nebūtinai yra susijusios tarpusavyje (Schutz, 1946: 2). Šio tipo žinojimas yra negilus ir stereotipinis, žmogus su tokio žinojimu išmano sritį paviršutiniškai, žino pagrindinius „receptus“ ir procedūras kaip ką atlikti, tačiau nežino kodėl jos tokios yra, kaip jos suformuotos, jis yra tiesiog paprastas vartotojas. Nors tokiam žinojimo tipui priklausanti asmenybė tik paviršutiniškai sąveikauja su atitinkamo lauko žinojimu, tačiau to pilnai užtenka jam įgyvendinti savo praktinius tikslus ir tai nereikalauja iš jo jokio gilesnio žinojimo.

Kaip priešpriešą žmogaus iš gatvės žinojimui galima būtų išskirti ekspertinį žinojimą. Priešingai nei žmogaus iš gatvės žinojimas jis pasižymi konkretumu ir specifiškumu. „Eksperto žinios yra apribotos konkretaus lauko ribų, bet jame jos yra aiškios ir tikslios. Jo nuomonė yra pagrįsta patvirtintais teiginiais ir jo sprendimai nėra tik spėliojimai ir nepagrįstos prielaidos“ (Schutz, 1946: 2). Ekspertinis žinojimas yra aukščiausia žinojimo forma, žinoma patys ekspertai gali tarpusavyje skirtis žinojimo lygmeniu. Tai yra toks žinojimas ką iš Bergerio ir Luckmanno analizės galima būtų pavadinti antrinės socializacijos produktu ar bent jau šio proceso siekiamu produktu.

Trečiąją žinojimo formą galima priskirti tarp šių dviejų kraštutinių. Ją Schutzas vadina gerai informuoto piliečio žinojimu (jis pabrėžia, kad tokį pavadinimą naudoja, kaip sutrumpintą formą geresnio įvardinimo: piliečio, kuris siekia būti gerai informuotas). Būdamas tarp šių dviejų žinojimo tipų, gerai informuoto piliečio žinojimas neapsiriboja ir nepasitenkina vien tik elementariu tam tikrų sričių išmanymu ir suvokimu, bet ir nesileidžia į tokias galias analizes ir specifiškumus kaip ekspertas. Gerai informuotas pilietis yra suinteresuotas įgauti pakankamai pagrįstą nuomonę apie jam rūpimus interesų laukus ir gyvenimo sferas. Nors šis žinojimo tipas atsiduria tarp kitų dviejų, jis išsiskiria viena savybe, kurią pabrėžia Schutzas: „tačiau gerai informuotas pilietis yra tas, kuris laiko save pakankamai kvalifikuotu spręsti kas yra kompetetingas ekspertas ir kuris susidaro nuomonę išklauses priešingas skirtingų ekspertų nuomones“ (Schutz, 1946: 2).

Taigi galima pastebėti, kad šie žinojimo tipai yra susiję su socialine episteminė distancija. Kiekvienas iš šių tipų yra atskiriamas pagal jo socialinę episteminę distanciją nuo analizuojamos gyvenimo sferos ar interesų lauko. Ekspertinio žinojimo savininkas bus geriausiai internalizavęs analizuojamą lauką, jo subtilybes, specifiškumus, gerai informuotas pilietis atsidurs viduryje, bus ne tiek gerai internalizavęs lauką, bet bandys susidaryti nuomonę iš ekspertų pozicijų, o žmogus iš gatvės tiesiog turės bendras žinias apie šį lauką, jeigu jam išvis jis bus kažkiek aktualus jo veikimo praktikoje.

Svarbu paminėti dar ir tai, kad socialinis žinojimas pasižymi dviem aspektais: tai, kad jis gali būti socialiai įgaunamas ir socialiai pripažintas. Šie du aspektai jau buvo aptarti, kuomet buvo rašoma apie eksternalizaciją, objektyvaciją ir internalizaciją. Pridurti galima tik tai, kad socialiai pripažintas žinojimas (objektyvuotas) turi didesnę svarbą visuomenėje, priešingai nei jeigu jis būtų pripažintas vien tik mūsų pačių, kitaip tariant tai, kas visuomenėje yra objektyvuota turi didesnę galią šios visuomenės rėmuose. Iš to išryškėja dar vienas svarbus aspektas – socialiai pripažintas žinojimas nebūtinai yra tai ką galima būtų vadinti arčiausiai tiesos (ta kurią galima suprasti kaip objektyvią, o ne objektyvuotą), verčiau tai, ką visuomenė *laiko* tiesa, tai kas yra priimta kaip tiesa. Socialinis pripažinimas tuo pačiu nevyksta lygiaverčiai visų visuomenės narių atžvilgiu, kai kurių narių pozicijos yra pripažįstamos kaip autoritetai ir jiems suteikiama daugiau galios daryti įtaką tam, kas yra pripažįstama kaip tiesa. Todėl eksperto ir gerai informuoto piliečio žinojimas yra įgaunamas tik tada, kai jis yra pripažįstamas kaip toks (Schutz, 1946: 8-9). Problema ta, kad dažniausiai įvairiuose laukuose mažąją dalį žmonių sudaro žmonės su ekspertiniu ir gerai informuoto piliečio žinojimu, o didžiąją dalį sudaro žmogaus iš gatvės žinojimas, o būtent dauguma ir pripažįsta arba įgalina žinojimą. Pastebėtina, kad tokia žinojimo objektyvacija gali būti siejama su diskursyvinės praktikos atsiradimu ir formavimusi (Dobryninas, Čėsniėnė, Dobrynina et al., 2014).

Diskursyvinės praktikos savo ruožtu yra gan kompleksiniai socialiniai reiškiniai, juose jungiasi troškimas ir galia. Šios praktikos tampa troškimo objektu ir įrankiu, kaip būdu pasiekti galią (Foucault, 1998: 8). Diskursai iš esmės tampa įgalintu kalbėjimu ir jie tampa grupių siekiančių save įgalinti troškimo objektais. Atsižvelgiant į diskursų sampratą bei į aptartą socialinį žinojimo pasiskirstymą, galima šiuos du reiškinius apjungti, tokiu būdu suformuojant tris diskursus – profesionalus (arba ekspertinis), viešasis ir politinis (Dobryninas, Čėsniėnė, Dobrynina et al., 2014: 76-77). Žinoma svarbu pabrėžti, kad diskursų formavimuisi svarbu yra kontekstas, kuriame kalbame, kaip ir minėta su socialiniu žinojimo pasiskirstymu. Referuojamo Dobrynino, Čėsniėnės, Dobryninos et al. darbe diskursai yra formuojami kriminalinės justicijos kontekste. Šiame darbe yra rašoma apie terorizmo problematiką kriminologijoje. Terorizmo sąvoka yra nevienalytė, tai kas gali būti priskirta terorizmui dažnai tampa diskusijų objektu,

tačiau vienaip ar kitaip šis reiškinys yra susijęs su kriminaline justicija. Tai iš esmės jau buvo aptarta pirmajame darbo skyriuje aiškinantis terorizmo problematiką sociologijos ir kriminologijos mokslų kontekste.

Išskirtas tris diskursyvinės praktikas arba tiesiog diskursus dar reikėtų aptarti. Diskursai pasižymi tam tikromis organizacinėmis praktikomis, kuriomis yra užtikrinama egzistuojanti tvarka. *Kriminalinės justicijos suvokimas visuomenėje* (2014) autoriai nurodo, kad diskursyvinių praktikų organizavimas pasižymi tuo, kad jos turi „kalbėjimo ritualus“, „diskursyvinės bendrijas“, „doktrinas“ ir „socialinį nusavinimą“. Kalbėjimo ritualai nusako kalbėtojų kvalifikaciją, diskursyvinė bendruomenė nurodo tai, kas saugo ir skleidžia diskursus, doktrinos įtraukia subjektus į diskursyvinę praktiką, o pačius diskursus priskiria individų grupei, socialinis nusavinimas suteikia leidimą naudotis esamais diskursais.

Esminis diskursas šio darbo kontekste yra viešasis. Šiame diskurse atsispindi žmogaus iš gatvės žinojimas, jis apsiriboja įvairiomis kasdienėmis praktikomis ir šis žinojimas dažniausiai yra gan paviršutiniškas ir jo socialinė episteminė distancija nuo kalbėjimo objekto yra gan stipriai nutolusi. Tačiau šis diskursas yra ypatingas tuo, kad dažniausiai jam priklauso didžiausias visuomenės narių skaičius, dėl to kalbant apie kriminalinę justiciją arba įvairias kitas kriminalinio pobūdžio temas, kaip šio darbo pagrindinė tema – terorizmas, yra pastebima, kad dauguma šiam diskursui priklausančių asmenų tiesiogiai nesusiduria su nusikaltimais ir yra veikiau pasyvūs stebėtojai. Kadangi šiam diskursui priklausančias asmenys yra stebėtojai, todėl pagrindinė jų gaunama informacija apie įvairius kriminalinius reiškinius yra masinės medijos (Dobryninas, Čėsniene, Dobrynina et al., 2014: 79), o jų vaidmuo terorizmo problemos tematikoje buvo aptarta anksčiau. Taigi analizuojant viešąjį diskursą reikia atsižvelgti į tai kaip konstruojama problema ir jos kontekstas masinėse medijose.

1.3.4 Socialinis nusikaltimų konstravimas: Richard Quinney

Analizuojant žinojimo sociologiją ir jos socialinio pasaulio interpretaciją pastebima, kad žinojimas, o tuo pačiu ir socialinė tikrovė yra konstruojama. Toks požiūris yra siejamas su socialinio konstrukcionizmo teorija, kuria vadovaujantis į visuomenės struktūras galima žiūrėti, kaip į socialiai sukonstruotas. Berger'io ir Luckmann'o analizė atskleidė kaip šis konstravimas vyksta ir apibendrina tai visoms socialinėms sferoms. Richard Quinney, nors ir netiesiogiai iš Bergerio ir Luckmanno suformuotos perspektyvos, pažvelgia į nusikaltimus iš konstrukcionistinės perspektyvos.

Kalbant apie Quinney (2001) perspektyvą svarbu paminėti, kad jis išskiria du visuomenės funkcionavimo aiškinimus – statinį ir dinaminį, savo teoriją jis priskiria dinaminiam aiškinimui. Joje jis

skiria 4 esminius elementus: procesą, konfliktą, galią, socialinį veiksma. Procesas yra eilė veiksmų, kurie užtrunka laike ir veda į tam tikrą rezultatą. Konfliktas arba konflikto visuomenės modelis yra grindžiamas tuo, kad visuomenės ir socialinės organizacijos yra formuojamos pagal įvairovę, prievartą ir kaitą. Galia yra asmenų ir jų grupių gebėjimas nuspręsti, koks turėtų būti kitų asmenų ar jų grupių elgesys. Socialinis veiksmas yra toks veiksmas, kuriam individas suteikia subjektyvią reikšmę atsižvelgiant į kitų elgesį ir tokiu būdu yra nukreipiamas link savo tikslo.

Iš savo teorinės perspektyvos Quinney analizuoja socialinę nusikaltimų tikrovę. Jos analizės metu jis išskiria 6 teiginius iš kurių šeštasis yra socialinės nusikaltimų tikrovės apibūdinimas, jis skamba taip: „Socialinė nusikaltimų tikrovė yra konstruojama formuojant ir taikant nusikalstamų veikų apibrėžimus, plėtojant elgesio modelius, susijusius su nusikalstamų veikų apibrėžimais, ir konstruojant su nusikaltimais susijusias koncepcijas“ (Quinney, 2001: 23). Pastebėtina, kad toks apibūdinimas labai panašus į tai ką iš Berger'io ir Luckmann'o žinojimo sociologijos perspektyvos būtų galima pavadinti eksternalizacija ir objektyvacija. Svarbus aspektas, kuris tiesiogiai neatspindi šiame apibrėžime, tačiau yra neatsiejamas nuo Quinney teorijos ir yra glaudžiai sietinas su kitomis konflikto teorijomis, galėtų būti įvardintas kaip galia. Galios konceptas svarbus kituose Quinney teiginiuose kadangi nurodo, kad nusikaltimų apibrėžimus ir kitas baudžiamosios justicijos koncepcijas formuoja būtent tie asmenys ir jų grupės, kurie yra galios pozicijose.

Nors galios konceptas yra svarbus analizuojant nusikaltimų konstravimą, tačiau reikėtų atkreipti dėmesį į kitą Quinney teiginį, kuris bus svarbus šio darbo kontekste. Penktajame teiginyje jis teigia, kad nusikaltimų sampratos yra konstruojamos ir paskleidžiamos po skirtingus visuomenės segmentus naudojant įvairias komunikacijos priemones (Quinney, 2001: 22). Šis teiginys ypatingai svarbus, kadangi iš jo galima suprasti, kad tai kaip visuomenėje yra suprantami nusikaltimai ir kokios reakcijos iš visuomenės jie sulaukia yra priklausoma, ne tik nuo jau sukonstruotų apibrėžimų, bet ir jų komunikacijos. Taigi už nusikaltimų suvokimą visuomenėje tampa atsakingi ne tik tie, kurie konstruoja šiuos apibrėžimus, bet ir masinės medijos, kurios yra atsakingos už šių konstruktų komunikaciją.

Masinės medijos tampa iš esmės įgalintos manipuliuoti nusikaltimų samprata, skleisti informaciją šia tema, jos gali pasinaudoti tuo saviems tikslams, o ne tik visuomenės informavimui. Kadangi masinės medijos yra verslas, o verslo tikslas yra kuo didesnis pelnas, nenuostabu, kad jos išnaudoja skandalingas naujienas siekiant kuo didesnės auditorijos ir šių naujienų žinomumo. Svarbu paminėti dar ir tai, kad ilgai ir intensyviai nušviečiami įvykiai masinėse medijose didina šio įvykio žinomumą visuomenėje (Dobryninas, Čėsniėnė, Dobrynina et al., 2014: 116), o tai leidžia tam tikra prasme konstruoti ir objektyvuoti šio įvykio supratimą visuomenėje. Dėl to gali kilti įvairių problemų visuomenės nusikaltimų

percepcijoje, kuomet žinojimas susijęs su tam tikro pobūdžio nusikaltimais yra iškraipomas masinių medių ir atitolsta nuo to, kuris yra įtvirtintas teisės aktuose. Toks žinojimo formavimas visuomenėje gali kelti įvairių problemų, viena iš jų gali būti įvardijama kaip moralinė panika. Moralinė panika atsiranda kaip neproporcinga reakcija į tam tikrą socialinę problemą, į individo ar individų grupės veiklą, kurie suprantami, kaip keliantys grėsmę visuomenei ir jos gerbūviui (Dobryninas, Čėsniėnė, Dobrynina et al., 2014: 120). Moralinė panika yra glaudžiai siejama su masinėmis medijomis, dėl jų gebėjimo amplifikuoti įvykių reikšmingumą bei taip sukelti perdėtą visuomenės reakciją.

2. Metodologija

Aprašyta žinojimo sociologijos, socialinio konstrukcionizmo perspektyva bus naudojama analizuojant surinktus duomenis bei siekiant įgyvendinti tyrimo tikslą, kurį galima suformuluoti taip:

Tyrimo tikslas – atskleisti kaip ir koks terorizmo žinojimas konstruojamas Lietuvos masinių medijų kontekste.

Tyrimo uždaviniai:

- Išanalizuoti bendras straipsnių, kuriuose pateikiamos naujienos susijusios su teroro aktais, charakteristikas.
- Išsiaiškinti kokia dalis straipsnių, susijusių su teroro aktais, pateikia svarbią informaciją susijusią su terorizmu.
- Išnagrinėti kokios ideologijos atsiskleidžia straipsniuose susijusiuose su teroro aktais.
- Išanalizuoti kokie terorizmo bruožai yra atskleidžiami masinių medijų publikacijose ir kaip jie siejasi tarpusavyje.

Siekiant išsiaiškinti tyrimo tikslą, buvo remiamasi tyrimo metu surinktais straipsniais publikuotais populiariuose Lietuvos naujienų portaluose – lrt.lt, delfi.lt ir lrytas.lt. Šie portalai pasirinkti neatsitiktinai. Remiantis GemiusAudience duomenimis² delfi.lt ir lrytas.lt yra vieni populiariausių internetinių naujienų portalų Lietuvoje, lrt.lt pasirinktas dėl kitokios priežasties – šis portalas yra nacionalinio transliuotojo internetinių naujienų portalas. Tai tampa aktualu šios problemos kontekste, kadangi nacionalinio transliuotojo naujienos ir jų kontekste konstruojamas žinojimas, turėtų būti objektyvesnis (Olumuyiwa, 1988), mažiau sensacionalistinis ir nesuinteresuotas kuo didesnės auditorijos pritraukimu amplifikuojant naujienas, o yra svarbu terorizmo publikacijų kontekste.

Pirmiausia pasitelkiant kiekybinę publikacijų analizę buvo stengiamasi apžvelgti bendrą situaciją susijusią su terorizmo publikacijomis įvardintose masinėse medijose. Tam, kad būtų galima atlikti šią apžvalgą, šiuose naujienų portaluose atlikta publikacijų paieška naudojant raktinį žodį – teroro aktas. Taip pat buvo apribotas publikacijų laikotarpis, nuo 2015 m. sausio 1 d. iki 2021 m. gegužės 1 d., toks laikotarpis pasirinktas siekiant atskleisti terorizmo tematikos dinamiką. Tokiu būdu buvo rasta 911 publikacijų, lrt.lt – 251 straipsnis, delfi.lt – 384, lrytas.lt – 276 straipsniai. Teroro aktas, kaip raktažodis taip pat pasirinktas neatsitiktinai. Pasirenkant šį raktažodį buvo stengiamasi atrinkti naujienas, kurios

² Žr. <https://rating.gemius.com/lt/tree/59>

būtų kuo labiau susiję su bandytais įvykdyti ar įvykdytais teroro aktais išvengiant pašalinių temų. Dėl to buvo vengiama pasirinkti tokį raktinį žodį kaip terorizavimas, teroras ir panašius, kadangi jos naudojamos platesniame publikacijų kontekste, kaip pavyzdys galėtų būti su darbo santykiais susijusių straipsnių kontekstas. Kadangi visų publikacijų analizei trūko įvairių išteklių, todėl nuspręsta taikyti sistemine atsitiktine atranka, siekiant įvertinti bendras publikacijų tendencijas atsiskleidžiančias analizuotame laikotarpyje. Taikant šį atrankos būdą pirmiausia reikia suskaičiuoti atrankos žingsnį, kuris buvo: lrt.lt – 6, delfi.lt – 10, lrytas.lt – 7. Žingsnis buvo skaičiuojamas. Tokiu būdu iš viso buvo surinkta 119 publikacijų, iš kurių 42 – lrt.lt, 38 – delfi.lt ir 39 – lrytas.lt, šių publikacijų analizėje galima išvelgti tam tikras bendras tendencijas.

Kiekybinės publikacijų analizės metu duomenų rinkimas, kodavimas, apdorojimas ir analizė buvo atlikta pasitelkiant Microsoft Excel programinę įrangą. Atliekant šiuos veiksmus buvo atsižvelgiama į 19 kintamųjų: naujienų portalas, publikacijos data, publikacijos laikas, publikacijos pavadinimas, internetinė nuoroda, autorių anonimiškumas, autorių skaičius, autoriaus vardas ir pavardė, autoriaus lytis, pirmoji ir antroji rubrika, įvykio vieta (Lietuvoje ar užsienyje), straipsnio pavadinimo atitikimas turiniui, nurodymas į teroro aktą antraštėje, straipsnio pobūdis, straipsnio tema, organizacijos įvykdžiusios teroro aktą nurodymas, nurodoma teroro aktą įvykdžiusios organizacijos ideologija ar asmens ryšys su organizacija ar ideologija, nurodoma motyvacija, komentarų skaičius.

Antroje tyrimo dalyje buvo atlikta kokybinė publikacijų analizė. Jos metu buvo išanalizuoti 22 straipsniai susiję su konkrečia terorizmo atspindinčia tema. Ši tema yra 2019 m. spalio 10 d. mėginimas įvykdyti teroro aktą Vilniuje, siejamas su asmeniu save priskiriančiu save „Feuerkrieg division“ teroristinei grupei. Šis incidentas, kaip analizės objektas pasirinktas, tam kad būtų galima išsiaiškinti kaip ir koks žinojimas apie terorizmą yra konstruojamas ir kokie terorizmo aspektai atsiskleidžia Lietuvos naujienų portalams reaguojant į įvykius Lietuvoje. Straipsniai reikalingi šio atvejo analizei, taip pat buvo surinkti iš trijų minėtų naujienų portalų – lrt.lt, delfi.lt ir lrytas.lt., o surinkta informacija apdorota naudojantis MaxQDA programine įranga.

Apžvelgiant šio tyrimo rezultatus reikėtų atsižvelgti ir į jo trūkumus. Didžiausias šio darbo trūkumas tikriausiai yra metodologinis. Tam kad būtų galima labiau generalizuotai kalbėti apie Lietuvos viešąjį diskursą terorizmo tematika reikėtų atlikti platesnę publikacijų analizę. Šiame darbe yra apžvelgta tik dalis publikacijų, tai gali kelti reprezentatyvumo klausimus, todėl vėlesnės šios problematikos analizės turėtų apimti visas publikacijas.

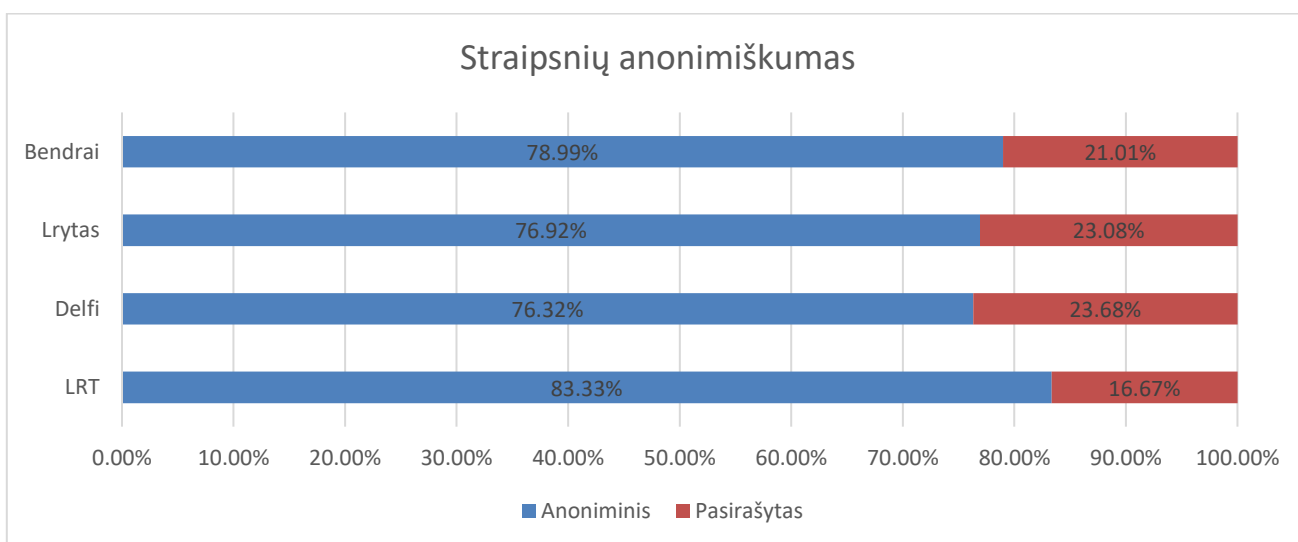
Taip pat būtų naudinga apžvelgti ir didesnę kiekį mokslinės literatūros susijusios su literatūros, kad suprasti, kad galbūt kažkokie terorizmo aspektai nebuvo apčiuopti šiame darbe ir pažiūrėti, kaip jie

atsispindi Lietuvos viešajame diskurse. Naudinga būtų ir išanalizuoti kitus diskursus kaip profesinį ir politinį bei palyginti juos su viešuoju, siekiant plačiau apžvelgti koks terorizmo žinojimas yra konstruojamas apskritai Lietuvoje. Nors šiame darbe yra žvelgiama į masines medijas kaip į viešojo diskurso reprezentacijas, tačiau būtų naudinga atlikti ir visuomenės nuomonės tyrimą, kuriame būtų galima išsiaiškinti kaip yra suvokiamas terorizmas Lietuvos visuomenėje bei palyginti, kiek visuomenės nuomonė atitinka masinėse medijose reprodukuojamą žinojimą.

3. Terorizmas Lietuvos masinių medijų interneto portaluose

3.1 Kiekybinė medijų turinio analizė

Pirmiausia išanalizavus ir apžvelgiant pagrindines straipsnių charakteristikas, galima pastebėti, kad dauguma straipsnių publikuotų šia tema buvo anonimiški (1 pav.). Žvelgiant į bendrus visų naujienų portalų straipsnių skaičius pastebima, kad didžioji dauguma straipsnių buvo anoniminiai (78,99%), autoriaus pasirašyti straipsniai sudarė tik 21% visų publikacijų. Atskirai analizuojant straipsnių anonimiškumą pagal naujienų portalą pastebima, kad didžiausia anoniminių straipsnių dalis buvo nacionalinio transliuotojo LRT internetinių naujienų portale – 83,33%, pasirašytų – 16,67%, o privačių naujienų agentūrų Delfi ir Lrytas internetinių naujienų portaluose anoniminių ir pasirašytų straipsnių proporcijos yra panašios 76,32% anoniminių ir 23,68% pasirašytų – Delfi, 76,92% anoniminių ir 23,08% pasirašytų – Lrytas, naujienų portaluose.

1 pav. straipsnių pasiskirstymas pagal autorių anonimiškumą (n = 119)

Kita bendroji straipsnių charakteristika, kurią reikėtų aptarti yra pasiskirstymas pagal rubrikas. Toks pasiskirstymas svarbus, kadangi jis nurodo skaitytojui tam tikrą mąstymo struktūrą, kur galėtų būti priskiriamos naujienos bei kas jas turėtų skaityti ir tuo pačiu gali formuoti tam tikrą reiškinio suvokimą. 1 lentelėje pateikiami duomenys parodo analizuotų publikacijų pasiskirstymą pagal tris kriterijus – portalą, pirmąją rubriką ir antrąją rubriką. Žvelgiant atskirai į pateiktų portalų rubrikas galima pastebėti, kad vieninteliame LRT portale yra apsiribojama tik pirmąją rubrika. Daugiausia analizuotų ir su teroro aktais susijusių publikacijų, šiame portale, buvo paskelbta rubrikoje „Pasaulyje“ – 37 publikacijos,

likusios publikacijos buvo paskelbtos rubrikose „Lietuva“, „Nuomonės“ ir „Sportas“. Delfi naujienų portale jau yra išskiriamos pirmoji ir antroji rubrikos, daugiausia publikacijų galima pastebėti pirmosios rubrikos „Dienos naujienos“ ir antrosios „Užsienyje“ kombinacijoje – 22 publikacijos, tos pačios pirmosios rubrikos ir antrosios rubrikos „Lietuvoje“ kombinacijoje buvo užfiksuotos 4 publikacijos, ši kombinacija buvo antroji pagal publikacijų skaičių. Trečioji pagal šį skaičių buvo rubrika „Aktualijos“ – 3 publikacijos, kuri nėra sietina su jokia antrąja rubrika, likusiose rubrikose publikacijos pasiskirstė

Portalas	Pirmoji rubrika	Antroji rubrika	Dažnis
LRT	Pasaulyje	-	37
	Lietuvoje	-	3
	Nuomonės	-	1
	Sportas	-	1
Delfi	Dienos naujienos	Užsienyje	22
	Dienos naujienos	Lietuvoje	4
	Dienos naujienos	Demaskuok	1
	Delfi gyvenimas	Vyriškai	1
	Krepšinis.lt	Naujienos	1
	Sportas	Futbolas	1
	Nuomonių ringas	Nuomonės	2
	Kultūra	Naujienos	2
	Aktualijos	-	3
	Užsienis	-	1
Lrytas	LRYTAS	LRYTAS	21
	Pasaulis	Įvykiai	6
	Pasaulis	Rytai-vakarai	3
	Pasaulis	-	5
	Lietuvosdiena	Aktualijos	2
	Lietuvosdiena	Kriminalai	1
	Kultura	Istorija	1

1 lentelė straipsnių pasiskirstymas pagal rubrikas (n = 119)

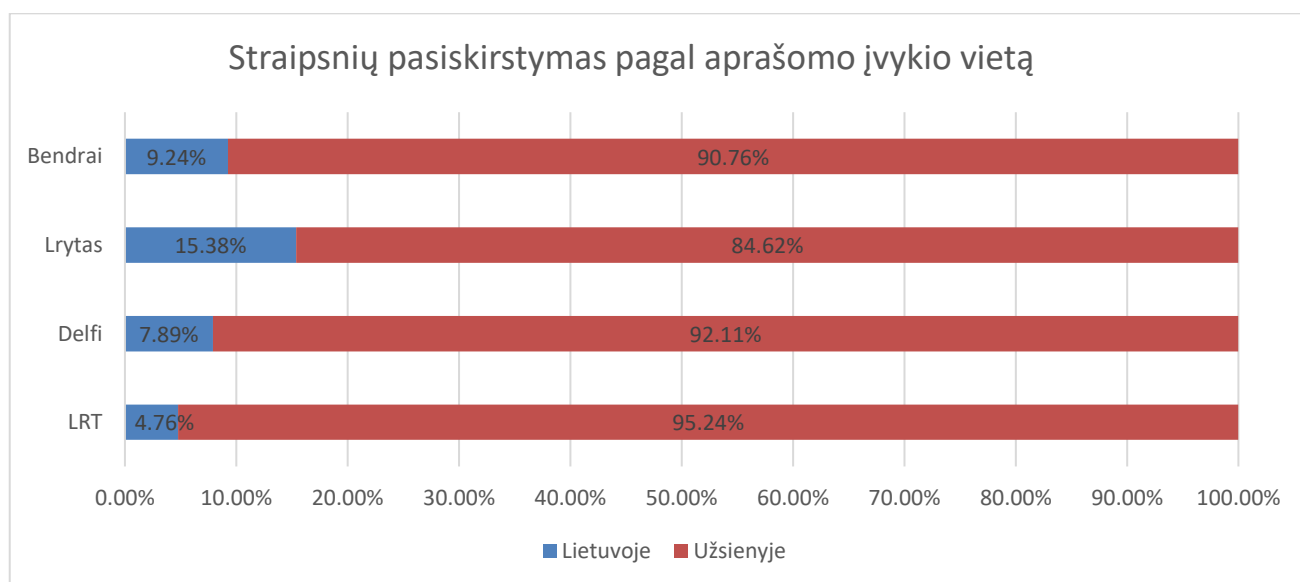
beveik tolygiai po vieną arba du straipsnius.

Toliau žvelgiant į Lryto naujienų portale publikuotų straipsnių pasiskirstymą vėl pastebimas pasiskirstymas į pirmąją ir antrąją rubrikas. Daugiausia straipsnių buvo publikuota pirmosios „LRYTAS“ ir antrosios „LRYTAS“ rubrikų kombinacijoje – 21 publikacija, antroji pagal publikacijų skaičių (6 publikacijos) yra pirmosios „Pasaulis“ ir antrosios „Įvykiai“ kombinacija, trečioji „Pasaulis“ rubrika, kuri nesietta su jokia antrąja rubrika. Rubrikose sietinose su įvykiais Lietuvoje yra (pirmosios „Lietuvos diena“ ir dviejų antrųjų „Aktualijos“ ir „Kriminalai“ rubrikų) priskiriamos trys analizuotos publikacijos.

Kiek neįprasti teroro aktų temoje publikuoti straipsniai yra sporto rubrikose, šie straipsniai dažniausiai buvo susiję su nukeltomis sporto varžybomis dėl teroro aktų ar kokio nors asmens susijusio su sporto renginiais patekimu į teroro akto paveiktą zoną.

Apskritai toks straipsnių pasiskirstymas pagal rubrikas parodo, kad terorizmas dažniausiai siejamas su įvykiais užsienyje ir su juo susiję straipsniai dažniausiai yra publikuojami užsienio naujienoms skirtose rubrikose. Žinoma tai galima paaiškinti tuo, kad apskritai labai mažai teroro aktų yra įvykdoma Lietuvoje, bet tuomet kyla klausimas, kiek tokios užsienio naujienos yra aktualios Lietuvos gyventojams. Vienaip ar kitaip tokiu būdu pradedamas formuoti tam tikras žinojimas apie teroro aktus, kaip tarptautinius įvykius ir vykstančius užsienyje. Taip gali būti objektyvuojamas terorizmo ir įvairių teroristinių įvykių žinojimas atsiejant jį nuo galimų terorizmo grėsmių kylančių valstybės viduje ir tokiu būdu nukreipiant įvairius resursus nuo šių grėsmių užkardymo. Reikia suprasti, kad terorizmo grėsmė nėra vien tik tarptautinė ir atitolusi nuo mūsų kasdienio gyvenimo tikrovės Lietuvoje, iš tikrųjų ji gali netikėtai pasireikšti mūsų visuomenės gyvenime.

Analizuojant publikacijose aprašomų įvykių vietas, buvo gauti duomenys patvirtinantys terorizmo, kaip užsienyje pasireiškiančio įvykio, vaizdą (2 pav.). Visų analizuotų publikacijų vaizdas parodo, kad tik 9,24% iš jų buvo kalbama apie įvykius susijusius su Lietuva, didžioji dauguma jų (90,76%) buvo susiję su įvykiais užsienyje. Didžiausioji dalis straipsnių susijusių su įvykiais Lietuvoje, palyginus su įvykiais užsienyje, buvo publikuoti Lryto naujienų portale (15,38%), tačiau vis tiek bendra tendencija išliko ir publikacijos susijusios su užsienio įvykiais šia tema buvo dominuojančios (84,62%).

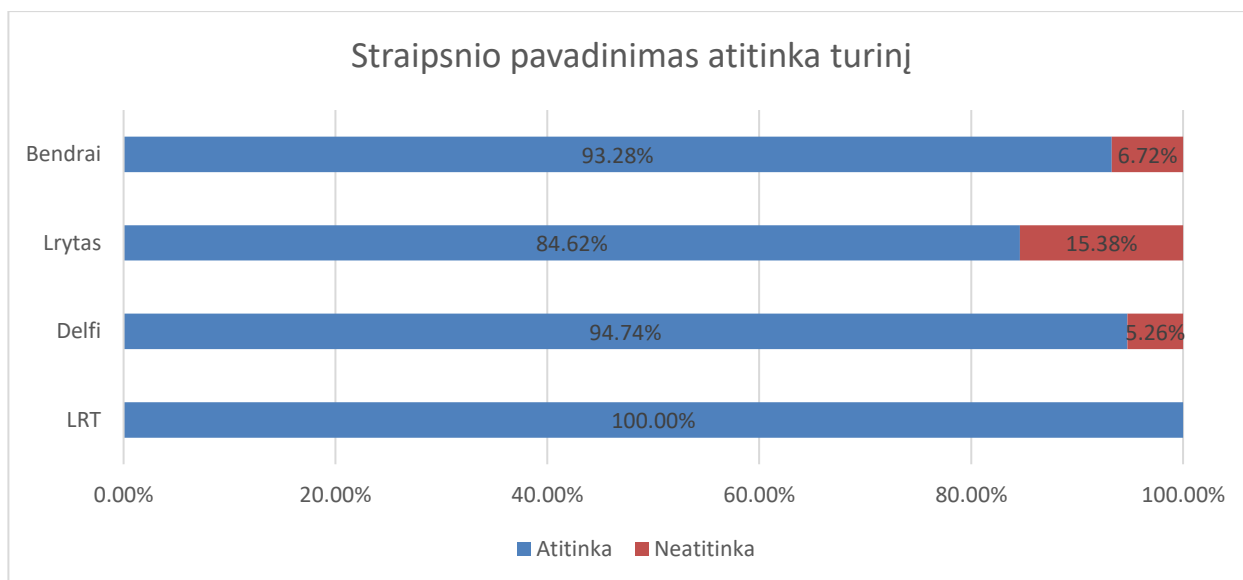

1 pav. publikacijų pasiskirstymas pagal įvykio vietą (n = 119)

Vėl gi pasikartojant galima teigti, kad taip yra objektyvuojamas teroro aktų ir terorizmo reiškinių vaidmuo, kaip išorinio reiškinių. Iš tikrųjų tai galima įvairiai interpretuoti, tačiau konstruojamas jo suvokimas yra toks, kad jo nutikimo rizika būtų siejama labiau su užsienio veiksniais nei vidaus, tai

reiškia, kad teroro aktą Lietuvoje būtų labiau tikimasi, kad surengs įvairios teroristinės organizacijos iš išorės nei iš vidaus.

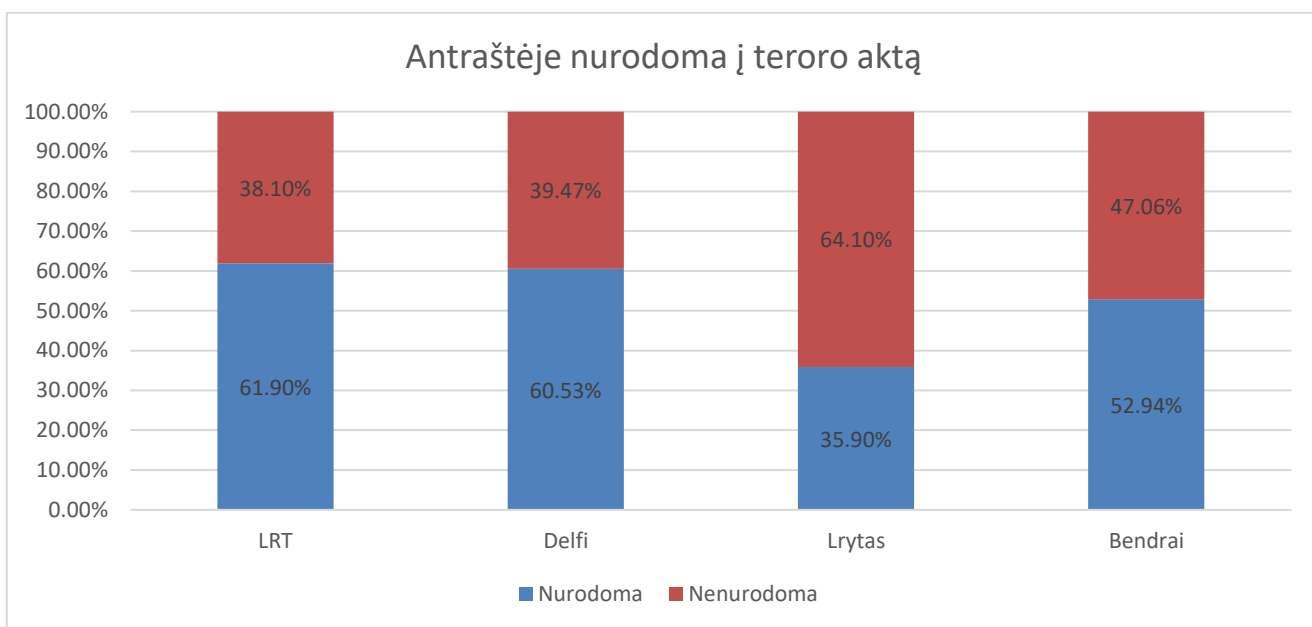
Dar vienas stebėtas kintamasis buvo straipsnio turinio ir pavadinimo arba antraštės atitikimas (žr. 3 pav.). Iš šioje diagramoje pateiktų duomenų galima pastebėti, kad didžioji dauguma analizuotų straipsnių pavadinimų atitiko turinį (93,28%). Lyginant naujienų portalus tarpusavyje, galima pastebėti, kad LRT naujienų portale visi analizuoti straipsniai atitiko jų turinį, antrojoje vietoje Delfi, kuriame 94,74% analizuotų straipsnių atitiko turinį, o trečiojoje vietoje Lrytas naujienų portalas, kuriame 84,62% analizuotų straipsnių antraščių atitiko jų turinį. Šiuo kintamuoju bandyta užfiksuoti ar antraštės yra skirtos pritraukti kuo daugiau skaitytojų nebūtinai atspindint tai, kas bus rašoma straipsnyje, kitaip sakant ar antraštėse yra naudojama „clickbait“ ar ne. Kaip galima pastebėti iš rezultatų dauguma publikacijų pavadinimų atitinka turinį, taip parodant, kad šių straipsnių atveju nėra pasitelkiama „clickbait“ tam jog būtų galima pritraukti daugiau skaitytojų dėmesio. Šios temos kontekste tai gali nutikti, nes pati tematika yra gan skandalinga ir prikaustanti dėmesį, kadangi pritraukti dėmesį yra vienas iš terorizmo siekių, dėl to nėra būtina pasitelkti „clickbait“ skaitytojų pritraukimui, nes šios naujienos ir taip susilaukia didelio dėmesio.

2 pav. straipsnio pavadinimo ir turinio atitikimas (n = 119)

Straipsnio pavadinimo atitikimą turiniui papildoma duomenys pateikti 4 pav. parodantys ar analizuotų publikacijų antraštėse buvo nurodoma į teroro aktą. Galima pastebėti, kad šie duomenys pasiskirsto įvairiau, žvelgiant į bendrą straipsnių pasiskirstymą matoma, kad 52,94% analizuotų straipsnių antraštėse buvo nurodoma į teroro aktą, 47,06% – nenurodoma. Išskiriant publikacijas pagal naujienų portalą dviejuose iš jų – LRT ir Delfi pastebima panaši situacija, atitinkamai 61,90% ir 60,53% publikacijų

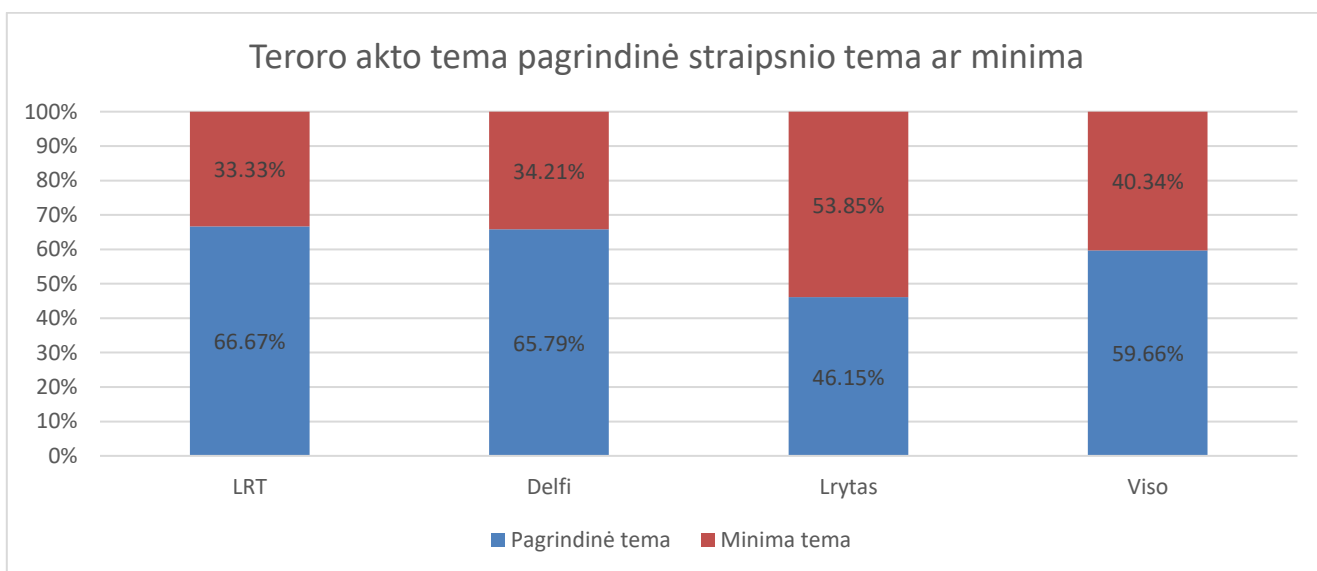
antraštėse yra nurodoma į teroro aktą, 38,10% ir 39,47% – nenurodoma. Lryto naujienų portale pastebima priešinga situacija – 64,10% analizuotų publikacijų antraštėse nenurodoma ir 35,90% nurodoma į teroro aktą. Taigi nors ir straipsnių antraštės atitiko straipsnių turinį, tačiau nevisada buvo pasitelkiamas sensacingumas susijęs su teroro aktu. Tai galima aiškinti keliais būdais pirmiausia tuo, kad nors antraštėse ir nebuvo nurodoma į teroro aktą, tačiau buvo pasitelkiama kitos antraščių formuluočių, kurios susisiedavo su turiniu ir vis tiek išlikdavo intriguojančios ir sensacingos. Kaip pavyzdį galima pateikti kelias analizuotų publikacijų antraštes: „Prancūzijoje vairuotojas mėgino rėžtis mašina į karius“ (publikacija iš lrytas.lt naujienų portal) arba „Albanijos sostinės mečetėje peiliu ginkluotas vyras sužalojo penkis asmenis“ (publikacija iš delfi.lt naujienų portal). Iš pavyzdžių galima matyti, kad tokios ir panašios antraštės yra nemažiau sensacingos net jeigu jose ir būtų minimas teroro aktas. Iš to galima daryti išvadą, kad antraštėse, kuriose nėra minimas teroro aktas, vis dėlto yra išlaikomas tam tikras sensacingumo ir „clickbait“ lygis ir galbūt neatskleidžiant ar tai buvo teroro aktas ar ne yra sukeliama dar didesnė intriga.

3 pav. nurodymas į teroro aktą antraštėje (n = 119)

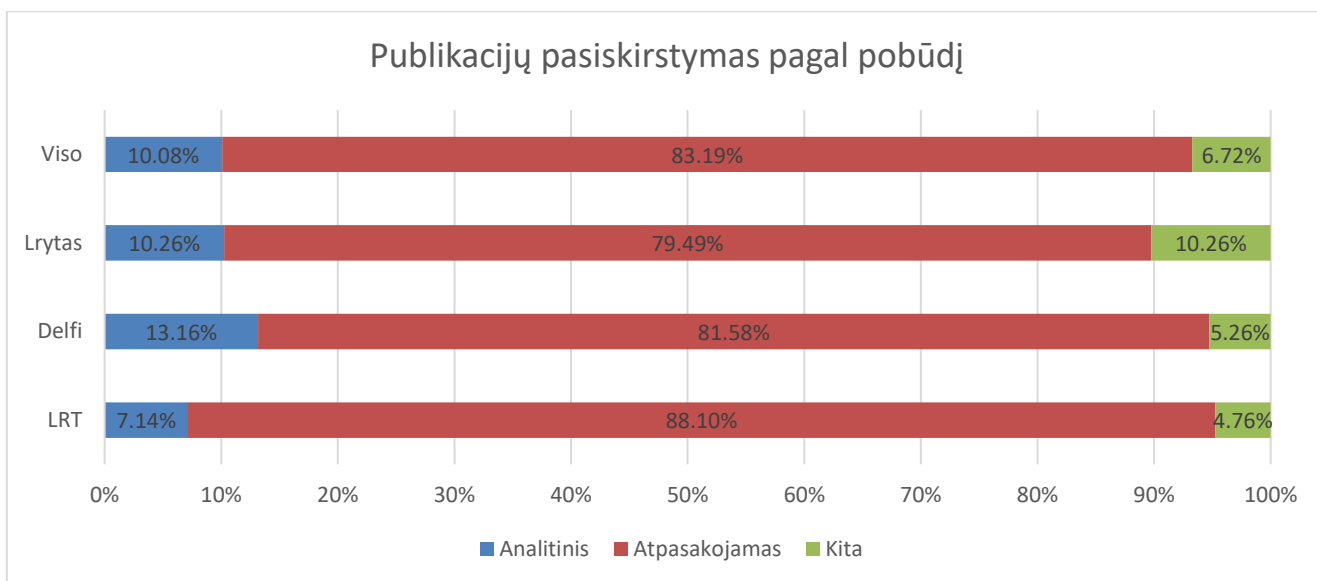
Kitas paaiškinimas galėtų būti tai, kad straipsnis nebūtinai galėjo būti tiesiogiai susijęs su teroro akto tema, ji galėjo būti tik minima straipsnyje. Tai gali padėti pagrįsti 5 pav. pateikti duomenys. Kaip iš šių duomenų galima pastebėti jų pasiskirstymas yra gan panašus į teroro akto nurodymą antraštėje. Iš visų analizuotų publikacijų, 40,34% jų teroro akto tema buvo tik minima tema. Atsikrę naujienų portaluose teroro aktas, kaip minima tema buvo: LRT – 33,33% analizuotų publikacijų, Delfi – 34,21%, Lrytas – 53,85%. Palyginus straipsnių duomenis pagal šiuos parametrus (pateiktus 4 pav. ir 5 pav.)

pastebima, kad jų rezultatai panašūs. Duomenų variacijose išvelgiama, kad tuose straipsniuose, kurių antraštėse buvo nurodoma į teroro aktą kartu teroro akto tema buvo pagrindinė straipsnio tema (50,42% nuo visų publikacijų), jeigu antraštėje nebuvo nurodoma į teroro aktą, tuomet straipsnyje teroro akto tema buvo tik minima (37,82% nuo visų publikacijų), likusioje dalyje straipsnių (11,76%) buvo mišrūs variantai – nurodoma ir nepagrindinė bei nenurodoma ir pagrindinė. Dėl to galima teigti, kad jeigu antraštėje buvo nurodoma į teroro aktą jis buvo kaip pagrindinė straipsnio tema, o jeigu nebuvo nurodoma, teroro akto tema buvo tik minima straipsnyje.

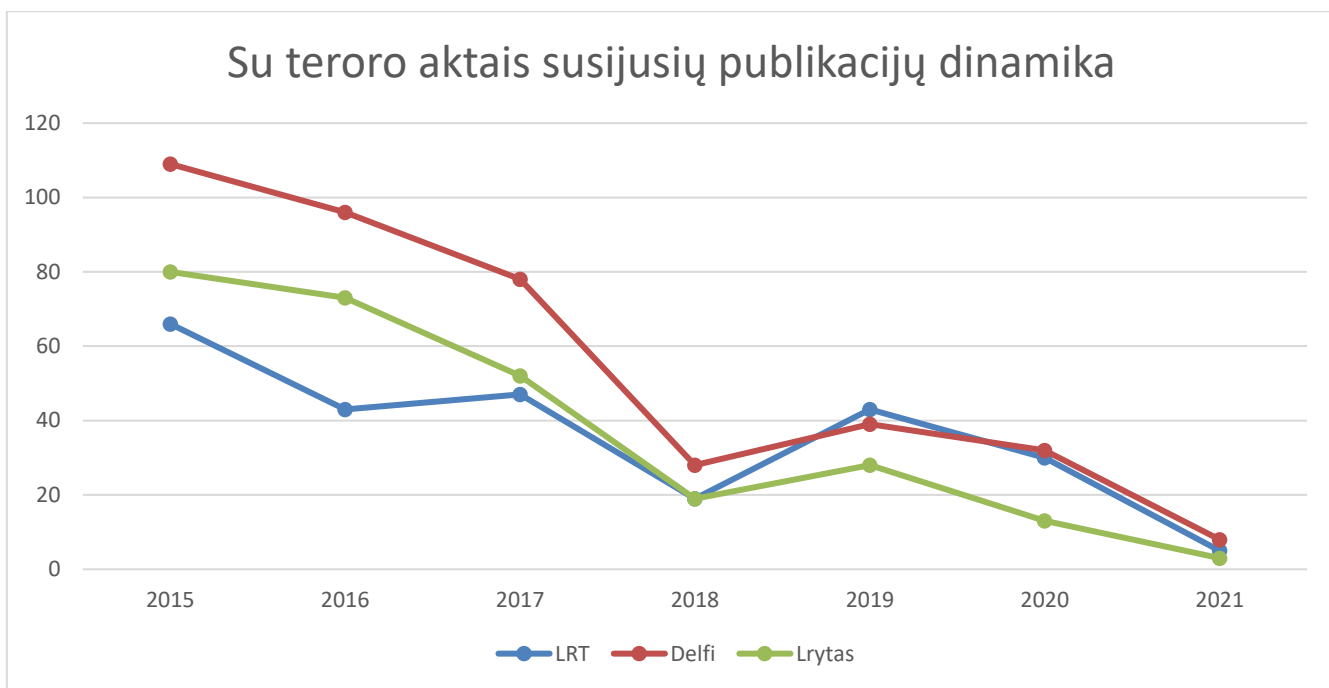
4 pav. teroro akto tema, kaip pagrindinė straipsnio tema ar ji tik minima (n = 119)

Taigi aiškinant aukštą straipsnių antraščių atitikimą turiniui reikia suprasti, pirmiausia, kad straipsnių, kurių antraštėse buvo paminėti teroro aktai, dažniausiai ir pagrindinė tema buvo susijusi su teroro aktais, o tų publikacijų, kurių antraštėse nebuvo minima teroro akto tema, turinyje teroro akto tema buvo tik minima, o visa tai susiveda į aukštą straipsnių pavadinimų atitikimą jo turiniui. Tai tampa svarbu tuomet, kai yra bandoma suprasti, kiek svarbu teroro aktų publikacijų kontekste yra išnaudoti šių straipsnių sensacingumą.

5 pav. publikacijų pasiskirstymas pagal pobūdį (n = 119)

Dar vienas labiau bendras fiksuotas publikacijų rodiklis, kurį reikėtų aptarti prieš pereinant prie labiau specifinių temai publikacijų požymių, yra straipsnių pobūdis (6 pav.). Iš duomenų matoma, kad dominuojantis publikacijų pobūdis visuose naujienų portaluose buvo atpasakojamasis: LRT – 88,1%, Delfi – 81,58%, Lrytas – 79,49%. Analitiniai straipsniai šios temos rėmuose sudarė labai nedidelį procentą visų publikacijų – 10,08%, nuo bendrosios tendencijos nesiskiria ir atskirų naujienų portalų pasiskirstymas. Dar svarbu paminėti, kad nedaug kategorijai *kita* priskirtų publikacijų pateko analizę, jie sudarė 6,72% visų analizuotų straipsnių. Tokiam pobūdžiui dažniausiai buvo priskirti įvairūs interviu, kuriuose nebuvo pateikta jokių analitinių išvalgų, o tiesiog bendro pobūdžio pamąstymai. Šie duomenys parodo, kad kalbant apie teroro aktus ir terorizmą Lietuvos naujienų portaluose nėra pateikiama gilių reiškinių analizių, verčiau apsiribojama atpasakojamo pobūdžio informacija, tiesiog perteikiant įvykių aplinkybes ir faktinę informaciją.

6 pav. su teroro aktais susijusių publikacijų dinamika tiriamuoju laikotarpiu (n = 911)

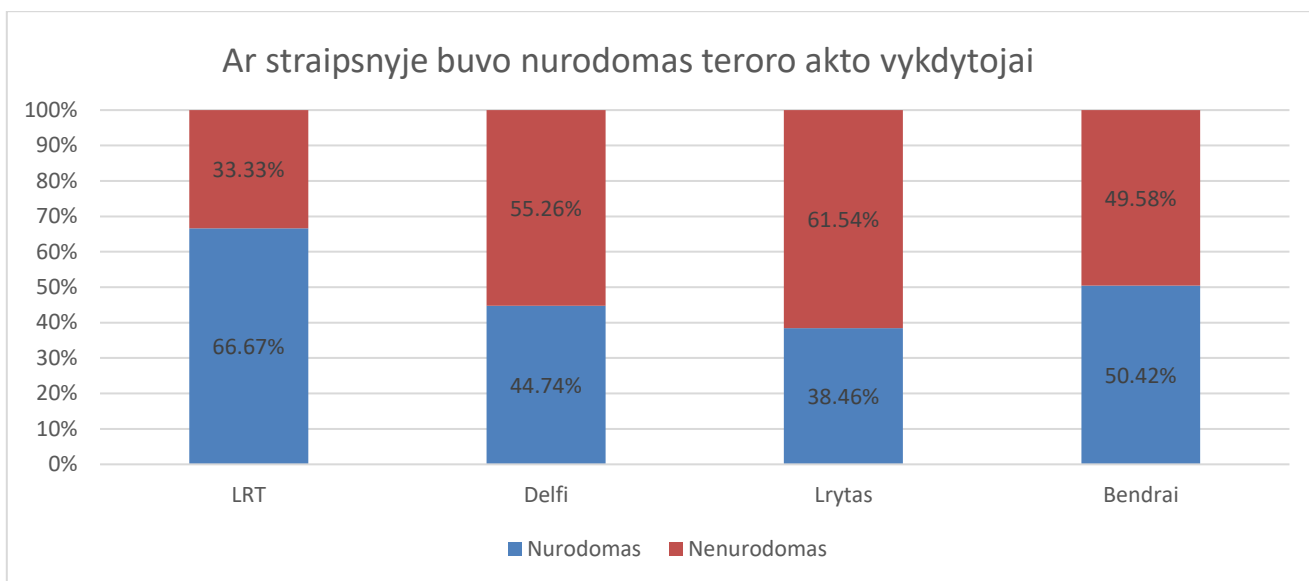
7 pav. yra pateikiama su terorizmu susijusių publikacijų dinamika, iš šiame grafike pateikiamų duomenų galima pastebėti tam tikras tendencijas. Šiame grafike yra pavaizduota visų (911) tiriamuoju laikotarpiu rastų publikacijų dinamika. Pirmiausia reikėtų pabrėžti tai, kad per visą tiriamąjį laikotarpį, stebint publikacijų skaičių per metus, šis skaičius nebuvo pastovus, o nuolat kito. Pačioje pradžioje tiriamojo laikotarpio – 2015 m., buvo galima pastebėti didžiausią kiekį publikacijų visuose naujienų portaluose. Tai yra susiję su teroro aktais įvykdytais Paryžiuje 2015 m. lapkričio 13 d., kurie sulaukė ypatingai daug dėmesio vakarų pasaulyje ir tai atsispindi šiuose duomenyse. Toliau sekant laiko liniją matoma, kad publikacijų skaičius per metus pastoviai mažėja ir pasiekia žemiausią skaičių 2018 m. (grafike 2021 m. duomenys yra atvaizduoti tik iki gegužės mėnesio, todėl negalima daryti apibendrinančių išvadų apie šiuos metus, nes duomenys susiję su jais dar gali keistis) vėl gi tai galima paaiškinti sensacingumu, kadangi jokių daug dėmesio iš vakarų pasaulio susilaukusių teroro aktų nebuvo įvykdyta šiuo laikotarpiu. Ir šį teiginį galima pagrįsti publikacijų skaičiaus šuoliu 2019 m., kuomet šių metų kovo 15 d. buvo įvykdyti teroro aktai Kraistčerče. Šie įvykiai taip pat susilaukė didelio dėmesio vakarų pasaulyje, nuo to laiko publikacijų skaičius vėl mažėja. Taigi galima pastebėti, kad publikacijų skaičius per metus didėja reaguojant į tam tikras sensacingas naujienas.

Pagrįsti reakciją gali padėti pasaulinės terorizmo duomenų bazės (Global Terrorism Database) duomenys. Ši duomenų bazė kaupia informaciją apie įvykstančius teroro aktus visame pasaulyje. Taikant

visus terorizmo kriterijus išskiriamus šioje duomenų bazėje³ pastebima, kad apie 2015 m. buvo įvairių teroro aktų pikas, nuo šių metų pastebimas nuoseklus mažėjimas. Žvelgiant į 2018 m. jais buvo užfiksuota 7869 teroro aktai, o 2019 m. 6828 aktai. Taigi didelį skaičių publikacijų šia tema 2015 m. negalima susieti su sensacingumu, tačiau šį aspektą galima užčiuopti palyginus 2018 m ir 2019 m. duomenis, kurie parodo, kad nors ir 2019 m. buvo fiksuota tūkstančiu mažiau teroro aktų pasaulyje nei 2018 m., tačiau Lietuvos naujienų portaluose publikacijų skaičius šiuo laikotarpiu augo. Kadangi 2019 m. buvo įvykdyti Kraistčerčo teroro aktai, kurie, kaip minėta, sulaukė didelio vakarų pasaulio dėmesio, todėl galima daryti prielaidą, kad šis publikacijų šuolis buvo susijęs ne su teroro aktų daugėjimu, bet su jų sensacingumu. Tai tampa svarbu siekiant įvertinti ar ši tema yra išnaudojama keliant moralinę paniką.

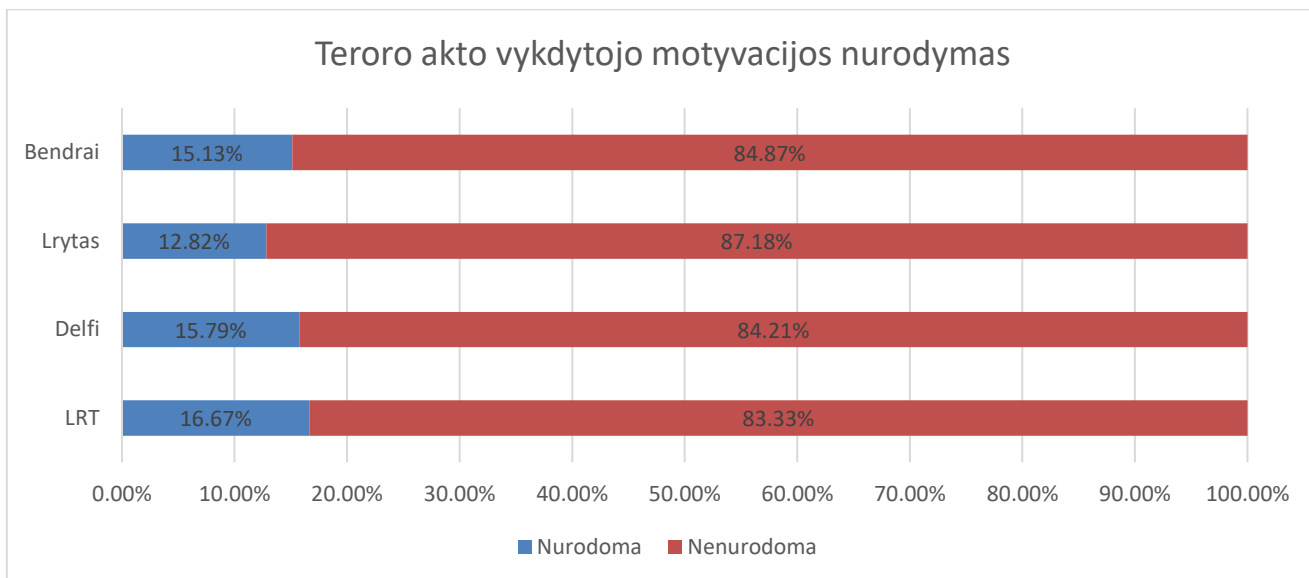
Kitas svarbus aspektas yra atvaizduojamas 8 pav. susijęs su individo ar organizacijos atsakingo už teroro aktą tapatybės išviešiniu. Tai svarbu, nes atskleidžiant šiuos duomenis yra suteikiamas dėmesys šių aktų vykdytojams ir taip įgyvendinamas terorizmo dėmesio siekimas. Apžvelgiant duomenis bendrai galima pastebėti, kad straipsniai šiuo aspektu pasidalino beveik po lygiai 50,42% analizuotų straipsnių buvo paminėta organizacija ar individas, 49,58% – nebuvo. Atskiriant publikacijas pagal naujienų portalą matoma, kad didžiausioji analizuotų publikacijų, kuriose buvo nurodomas teroro akto vykdytojas, dalis buvo tarp LRT straipsnių – 66,67%, Delfi ir Lryto publikacijos pasiskirstė panašiai, Delfi – 44,74%, Lrytas – 38,46% straipsnių buvo nurodyta teroro akto vykdytojas. Ši statistika aktualizuojasi teroro aktų kontekste, nes vienas iš esminių terorizmo elementų yra komunikacija, dėl to iškomunikuojant šių aktų vykdytojus yra įvykdoma vienas iš šio aktų tikslų ir padedama persiųsti norimą žinią. Taigi nors ir atrodytų, kad pateikiant, kuo daugiau informacijos apie teroro aktą yra geriau informuojama visuomenė, tačiau kyla klausimas ar taip nėra įgyvendinami už šių aktų esančių vykdytojų tikslai.

³ Žr. https://www.start.umd.edu/gtd/search/?back=1&casualties_type=&casualties_max=#tabbed-08

7 pav. individo ar organizacijos atsakingo už teroro aktą įvardijimas (n = 119)

Straipsniuose įvardijant kaltininką gali būti svarbu ne tik ar straipsnyje nurodoma jo tapatybė, bet ir ar yra nurodoma ir jo motyvacija. Šis aspektas tyrime taip pat buvo matuotas ir šio matavimo duomenys pateikti 9 pav. Iš šio grafiko duomenų galima pastebėti, kad tik mažumoje visų straipsnių buvo nurodyta vykdytojo motyvacija – 15,13%. Vėl gi, kaip ir ankstesniuose duomenyse apie tapatybės viešinimą, taip ir šiuose susijusiuose su motyvacija, pastebimas panašus straipsnių pasiskirstymas tarp skirtingų naujienų portalų publikacijų.

8 pav. individo ar organizacijos atsakingo už teroro aktą motyvacijos įvardijimas (n = 119)

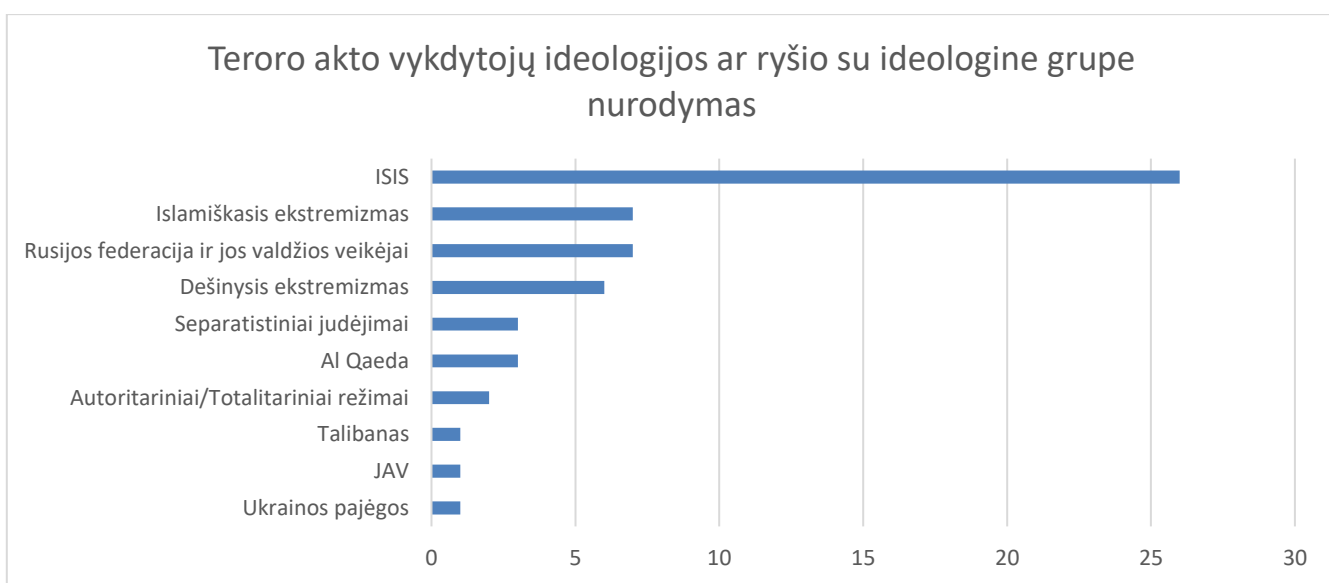
LRT naujienų portale buvo išpublikuota didžiausia dalis straipsnių, kuriuose buvo minima teroro aktų vykdytojų motyvacija, – 16,67%, mažiausia dalis Lryto naujienų portale – 12,82%, o Delfi –

15,79%, kuris ir vėl liekia per vidurį. Nors portalų išsidėstymas toks pat, tačiau matoma, jog nurodoma ar nenurodoma motyvacija proporcijų dalys išlieka maždaug panašios ir ne su tokiais dideliais skirtumais, kaip tapatybės viešinimu. Iš tikrųjų motyvacijos perteikimas straipsnyje dažnai leidžia teroristinėms organizacijoms ar individams iškomunikuoti savo tikslus taip išnaudojant medijas savo reikmėms. Ir šios reikmės gali būti įvairios ir susiję ne tik su žinutės perdavimu, bet ir siekiu verbuoti naujus asmenis į savo gretas bei skleisti savąją ideologiją.

Paskutinis aspektas, kuris buvo stebimas medijų portalų publikacijose, yra nurodyto teroro akto vykdytojo ideologija (priklausymas jai ar kitoks ryšys su ja). Šiuo kintamuoju atskleidžiamas terorizmo politiškumo bruožas. 10 pav. yra matomi šio stebėjimo duomenys, reikia pabrėžti, kad čia yra pateikia informacija iš mažesnio kiekio straipsnių nei buvo prieš tai, nes tam, kad būtų pateiktas vykdytojo ryšys su ideologija, dažniausiai turėjo būti nurodytas ir kaltininkas. Daugiausia analizuotų publikacijų buvo minima ISIS ideologinė grupė, antroje vietoje minima Islamiškasis ekstremizmas ir Rusijos federacija ir jos valdžios veikėjai (šioje grupėje labiau akcentuojamas politiškumas, o ne ideologija). ISIS ir islamiškasis ekstremizmas, nors gali pasirodyti tas pats, tačiau skiriasi. ISIS nurodoma grupė galėjo turėti įvairių pavadinimų ISIL, Daesh, Islamo valstybė ir panašiai, islamiškajam ekstremizmui buvo priskiriamos kiti judėjimai nebūtinai save priskiriantys ISIS, tai galėjo būti Al-Qaeda, Al-Shabaab, Boko Haram, Mujahideen, Talibanas ir kiti. Svarbu suprasti, kad taip kaip ir mums artimesnės įvairios vakarų ideologinės grupės yra labai įvairios taip ir šios grupės nebūtinai pasižymi vientisu ideologiniu pagrindu. Įdomus aspektas atsiskleidžia, kuomet šalia šių teroristinių organizacijų atsiduria ir Rusijos Federacija, tai atskleidžia, kad masinėse medijose teroro aktų supratimas nėra būdingas vien tik įvairiems nevalstybiniams subjektams, o atsiskleidžia ir valstybinio terorizmo bruožai, kurie paminėti 1.1 skyriuje. Tą patį parodo ir šiek tiek mažesniame skaičiuje publikacijų minimi autoritariniai ir totalitariniai režimai, kurių atveju svarbu ne ideologija, o politiškumas. Dar viena gan populiari minima ideologija buvo dešinysis ekstremizmas. Po šia sąvoka galėjo būti įvairūs judėjimai dažniausiai susiję su vakarų ideologijomis.

Dar vienas įdomus dalykas atsiskleidžiantis iš šių duomenų yra susijęs su paskutinėmis dviejomis pozicijomis grafike. JAV ir Ukrainos pajėgos atrodytų mažai ką bendro turi su terorizmu, tačiau čia reikėtų prisiminti ankstesnį skyrių, kuomet buvo kalbėta apie žinojimo sociologiją ir Karl'ą Mannheim'ą. Pritaikant jo reliacionizmo idėją galima pastebėti, kad apskritai šiame grafike pateiktos grupės yra labiau tos, kurių idėjos nėra dominuojančios, šiuo atveju Lietuvos viešajame diskure. Taigi žvelgiant reliacionistiškai galima apčiuopti, kad pozicija iš kurios yra rašoma apie šiuos teroro aktus yra susijusi su vakarų demokratiškos valstybių ideologija. Kitaip tariant dažniausiai matomos grupės kaip teroristinės,

iš šios pozicijos, yra tos, kurios kelia grėsmę būtent tokią pasaulėžiūrą turintiems asmenims, taip pat ir šios grupės tampa plačiausiai aptariamomis dėl šios priežasties. Tai nereiškia, kad aukščiau įvardintų grupių negalima laikyti teroristinėmis, akcentuoti labiau reikėtų kitą aspektą, kurį pabando iliustruoti ir dvi paskutinės grafike pateikiamos pozicijos. Tai yra tai, kad ir mūsų veiksmai, kaip priklausančių šiai vakarų demokratinių valstybių pasaulėžiūrai kitokia pasaulėžiūrą turintiems asmenims gali atrodyti teroristinės. Atkreipiant dėmesį tik į kitokių nei mūsų pasaulėžiūrų teroristinius veiksmus yra objektyvuojama ir legitimuojama tam tikra samprata, kad tik kitos pasaulėžiūros gali būti teroristinės, o ne mūsų. Taip pat teroristinėmis grupuotės tampa tos, kurios kelia grėsmę mūsų pasaulėžiūrai, tačiau net ir remiantis GTD duomenimis pastebima, kad daugiausia terorizmo aukomis tampa musulmoniškų valstybių gyventojai.

9 pav. individo ar organizacijos įvykdžiusios teroro aktą ideologija, priklausymas jai ar kitoks ryšys su ja (n = 57)

3.2 Kokybinė medijų turinio analizė

Kokybinės tekstų analizės metu buvo iš viso rastos ir išanalizuotos 22 publikacijos, naujienų portaluose analizuojama tema, kurios susidarė iš straipsnių ir reportažų aprašymų. Šios publikacijos buvo susijusios su bandytu įvykdyti teroro aktu Lietuvoje 2019 m. spalio 06 d., straipsniai buvo atrinkti iš tų pačių anksčiau analizuotų interneto naujienų portalų – LRT, Delfi, Lrytas. Atrinkti straipsniai buvo publikuoti 2020 m. birželio 6 d. – 2020 m. rugsėjo 18 d. laikotarpiu. Šia analize buvo siekiama pažvelgti

plačiau į tai, kaip konstruojamas žinojimas apie terorizmą straipsniuose, kokie jo bruožai atskleidžiami bei kaip jis yra eksternalizuojamas.

Tiriant, kokie terorizmo bruožai, kurie buvo išryškinti 1.1 ir 1.2 skyriuose, yra atskleidžiami masinių medijų publikacijose buvo atskirai koduojami publikacijų segmentai atspindintys šiuos bruožus (11 pav.). Iš viso, tokiu būdu buvo rasti šie bruožai: dėmesio pritraukimas, smurtas (šis kodas apėmė grasinimą smurtu ar bandymą smurtauti), žinutės perdavimas, įbauginimas, politiškumas tęstinumas, planavimas. Taip pat buvo siekiama apčiuopti ir kitas charakteristikas: asmeninių duomenų viešinimas, asmeniniai motyvai, organizuotumo aspektai, asmens komunikacija bei pašalinis motyvų aiškinimas.

- Motyvų aiškinimas
- ▼ ● Organizuotumas
 - Virtualizacija
 - Bendravimas tarp bendraminčių
 - Ideologinė grupė
 - "vienišas vilkas"
- ▼ ● Asmuo
 - Asmeniniai motyvai
 - Norima perduoti žinutę
 - Ideologijos komunikacija
 - Asmeniniai duomenys
- ▼ ● Terorizmo Bruožai
 - Dėmesio pritraukimas
 - Smurtas
 - Žinutės perdavimas
 - Įbauginimas
 - Politiškumas
 - Tęstinumas
 - Planavimas

11 pav. kodai taikyti kokybinėje turinio analizėje

Iš visų terorizmo bruožų dažniausiai buvo minimas politiškumas, jis publikacijose atsispindėdavo taip:

„Teisėsaugos duomenimis, įtariamasis save priskiria ultradešiniųjų pažiūrų ekstremistų „Feuerkrieg Division“ grupei.“ (Priedas nr. 1; 2 str.).

Politiškumas šiame pavyzdyje atsispindi per politines pažiūras, šiuo atveju ultradešiniąsias, tokiu būdu terorizmas objektyvuojamas siejant jį su politinėmis ideologijomis, o tuo pačiu ir politiškumu. Šis bruožas susiejant jį su ideologija, taip pat pabrėžiamas kalbant apie ideologinę simboliką bei literatūrą:

„Per kratas taip pat rasti ir paimti kiti tyrimui reikšmingi daiktai, ultradešiniųjų pažiūrų ekstremistinė ir nacionalsocialistinė literatūra bei simbolika“ (Priedas nr. 1; 9 str.).

Kaip matoma iš pavyzdžių šio atvejo kontekste terorizmo politiškumo bruožas yra dažnai susiejamas su ideologiniais aspektais.

Antrasis daugiausiai pasikartojantis terorizmo bruožas buvo smurtas:

„VSD duomenimis, 2018–2019 metais Europoje padaugėjo vienai iš radikaliausių neonacizmo atmainų, vadinamajai „Siege“ ideologijai, simpatizuojančių asmenų. Šiomet pateiktame grėsmių nacionaliniam saugumui vertinime nurodoma, kad tokia tendencija padidina teroro aktų ir kitų

smurtinių nusikaltimų tikimybę, nes „Siege“ rėmėjai smurtą, terorą, sabotажą ir partizaninio karo veiksmus laiko vieninteliu būdu pasiekti tikslą – sugriauti demokratinę santvarką ir įtvirtinti vadinamąją baltųjų viršenybę“ (Priedas nr. 1; str. 14).

Smurtas buvo siejamas ir eksternalizuojamas per tokias smurto objektyvacijas, kaip pavyzdžiui sprogmennis:

„Įsivaizduokite, 2,5 kilogramų trotilo miesto centre. Šiandien tik galime prognozuoti. Gali būti, kad išdužę langai kelių šimtų metrų spinduliu. Jeigu būtų žmonės arčiau sproginimo epicentro, galbūt ir nepavyktų išvengti aukų“ (Priedas nr. 1; str. 13)

Tokiu būdu dar labiau įtvirtinant sprogmėnų, kaip smurto objektyvaciją. Šis aspektas taip pat buvo siejamas, ne tik su jau įvykusi smurtu, bet ir grasinimu ar bandymu smurtaut:

„Jei prie tarptautinės bendrovės „Western Union“ pernai rudenį ultradešiniųjų pažiūrų vyro padėtas savadarbis sprogmuo būtų sproges, galėjo būti padaryti didelė žala“ (Priedas nr. 1; str 1).

Smurto aspektas dažnai buvo siejamas ir su kitu terorizmui būdingu bruožu – įbauginimu:

„Teismui perduota byla, kurioje asmuo kaltinamas pasikėsiniu sugadinti svetimą turtą dideliu mastu, įbauginti visuomenę, sukelti pavojų daugelio žmonių gyvybei ir padaryti didelę žalą Lietuvoje veikiančioms finansinėms įmonėms įvykdydamas jo planuotą teroro aktą“ (Priedas nr. 1; 1 str.).

Toks ryšys neturėtų stebinti, nes dažnai, kaip pirmojoje darbo dalyje aprašyta, terorizmo kontekste smurtiniais veiksmais siekiama įbauginti tam tikrus subjektus.

Planavimas buvo dar vienas svarbus ir dažnai pasikartojantis terorizmo požymis:

„Manau, kad šių pagrindų buvimą iš esmės sąlygoja nusikalstamos veikos, kurių padarymu jis kaltinamas, jų padarymo aplinkybės (...) Šios veikos buvo kruopščiai planuojamos, jos nebuvo atsitiktinės“ (Priedas nr. 1; str. 11).

Buvo pabrėžiami ir atskiri plano įvykdymo etapai, kaip sprogmenų gaminimas ir susprogdinti norimo objekto paieškos:

„Savadarbį sprogmenį G.Beržinskas nuo 2019 metų rugsėjo gamino savo kambaryje, Verkių gatvėje esančiame bendrabutyje“ (Priedas nr. 1; str 18), „Per vieną apklausų jaunuolis prasitarė iš pradžių svarstęs susprogdinti Užsienio reikalų ministeriją, bet nusprendė, kad ji – per daug atviroje vietoje ir per daug gerai saugoma.“ (Priedas nr. 1; str. 17).

Su planavimo bruožu dažnai dar buvo siejamas ir tęstinumo bruožas:

„Pareigūnas taip pat atkreipė dėmesį, kad kaltinamasis gamino savadarbius sprogmenis iš medžiagų, kurias galima įsigyti „tiek prekybos centruose, tiek internetu“, moka tai daryti, sulaikymo metu turėjo daugiau paruoštų sprogmenų savo namuose ir į internetą įkėlė vaizdo įrašą, kuriame teigė, kad nepavykęs sprogimas – ne pabaiga“ (Priedas nr. 1; str. 16).

Teroristiniais veiksmais dažnai siekiama ne tik sukelti žalą, bet ir perduoti tam tikras žinutes, toks terorizmo aspektas taip pat atsiskleidė analizuotuose straipsniuose:

„Įtariama, kad motyvai yra tokie, kokie būdingi ultradešiniams - protesto forma prieš pasaulyje nusistovėjusią tvarką“ (Priedas nr. 1 str. 13).

Tiesa, galima pastebėti, kad čia šis aspektas neatskleidžiamas tiesiogiai, labiau jis atsispindi medijoms iškomunikuojant akto vykdytojo motyvus, nurodant, kad nusikaltimo motyvai yra protesto forma, kitaip sakant smurtas pasitelkiamas kaip protestas ir tokiu būdu perduodama žinutė, kad šiai ideologinei grupei priklausantys asmenys nesitaikstys su esama tvarka.

Paskutinis straipsniuose atsiskleidžiantis terorizmo bruožas buvo siekis pritraukti kuo didesnę dėmesį:

„Surinkęs visus straipsnius ir nuotraukas G.Beržinskas sukūrė vaizdo klipą ir paskelbė jį interneto tinklapyje, kuriame lankosi tik registruoti, fašizmo idėjomis besidomintys asmenys. Per vieną apklausų

G.Beržinskas nusivylęs pasakojo, kad jo paskelbta žinia apie sprogmenį daug dėmesio nesulaukė.“ (Priedas nr.1; str. 18).

Dažnai teroro aktai, dėl savo sensacingumo, yra patrauklūs siekiant pritraukti dėmesį. Šiame pavyzdyje galima pastebėti, kad asmeniui nesulaukus didelio dėmesio kilo nusivylimas, tiesa šiuo atveju jo siekta iš bendraminčių, tačiau tokie siekiai parodo asmens troškimą išpopuliarėti tam išnaudojant teroristines veikas.

Visi masinėse medijose eksternalizuojami terorizmo bruožai formuoja tam tikrą terorizmo objektyvizaciją, iš tikrųjų galima matyti, kad atitinka tuos, kurie buvo aprašyti pirmajame skyriuje analizuojant terorizmo mokslines perspektyvas. Tačiau ne tik per atskleidžiamus terorizmo bruožus formuojamas terorizmo fenomenas, bet ir per šio reiškinio kontekste pateikiamas aplinkybes.

Analizuotuose straipsniuose atsiskleidė ir labiau specifinės aplinkybės, kurios nebūtinai yra įtraukiamos į terorizmo apibrėžimą, bet yra būdingos tam tikriems teroro aktų tipam. Dažnai tai yra susiję su organizuotumu, ką galima pastebėti ir šiuo atveju, kuris pasireiškia, kaip priklausymas tam tikrai ideologinei grupei ir veikimas motyvuotas šios grupės ideologija:

„Nusikaltimu įtariamas 1999 metais gimęs lietuvis. Gauta duomenų, kad sulaikytasis priskiria save ultradešiniųjų pažiūrų ekstremistų „Feuerkrieg Division“ grupei ir, kaip įtariama, teroristiniais tikslais gamino ir laikė didelės sprogstamosios galios sprogmenis, sprogstamąsias medžiagas.“ (Priedas nr. 1; str. 20).

Publikacijų analizė taip pat parodė, kad jose atsiskleidžia ne tik ideologiniai organizuotumo aspektai, bet ir komunikaciniai:

„Dar mokydamasis mokykloje G.Beržinskas lankėsi interneto svetainėse, kur panašių pažiūrų [ultradešiniųjų] žmonės diskutuodavo apie politiką, knygas, sprogmenis“ (Priedas nr. 1; str. 17).

Kaip matoma iš citatos organizacijai buvo būdingas bendravimas tarp jos narių, taip pat yra atskleidžiama, kaip šiame taip ir kituose straipsniuose, kaip ši komunikacija buvo vykdoma:

„Nustatyta, kad asmuo Lietuvoje veikė vienas. Tačiau jis priklausė virtualiai ultradešiniųjų grupotei, kuri savo narius sutelkdavo internetinėje erdvėje. Policijos atstovo teigimu, tuos asmenis pavyko neutralizuoti, o ultradešiniųjų ribos vis dar yra stebimos“ (Priedas nr. 1; str. 13).

Analizuotose publikacijose papasakojama, kad šios organizacijos nariai išnaudodavo virtualizaciją, internetą siekiant efektyviai komunikuoti vieniems su kitais, taip pat atskleidžiama, kad asmuo Lietuvoje veikė vienas, todėl parodoma, kad toks bendravimas leidžia teroristinėms gruputėms organizuotis tarptautiškai.

Įvardijant, kad asmuo veikė vienas, taip pat atskleidžiama „vienišo vilko“ veikimo taktika taikoma teroristinių organizacijų:

„Anot VSD analitikų, „Siege“ ideologijos propaguotojų veiklos taktika turi daug panašumų su ISIL teroristų naudojamais metodais. Raginama teroro aktus ir kitus smurto išpuolius rengti savarankiškai, naudojant „vienišo vilko“ ar nedidelių grupių taktiką. Naudojami konspiracijos metodai ir anonimiškumą padedantys išlaikyti informacinių technologijų įrankiai. Potencialių „Siege“ smogikų sąrašas yra labai platus: į jį patenka ne tik rasinių, etninių ar religinių mažumų atstovai, bet ir visi dešiniojo ekstremizmo ideologijų nepropaguojantys asmenys“ (Priedas nr. 1; str. 14).

Toks organizuotumo atskleidimas, gali turėti rimtų pasekmių suteikiant žinias kitiems individams, kurie galbūt taip pat yra pasirengę įvykdyti teroro aktus, kaip organizuotis, kur ieškoti informacijos, taip pat ir kokią taktiką galima naudoti vykdant teroro aktus.

Kaip minėta anksčiau, teroro aktų vykdytojams svarbu tampa ne tik sukelti kuo didesnę žalą, bet ir perduoti žinutes, o tai šių aktų vykdytojais gali padaryti ne tik ištransliuojant savo ideologinius motyvus, bet ir atkreipiant dėmesį į patį save ir atstovaujamą organizaciją. Todėl teroro išpuolių kontekste svarbu tampa kiek asmeninės informacijos apie patį teroristą yra atskleidžiama publikacijose. Šio atvejo

kontekste tai taip pat atsiskleidžia, kadangi straipsniuose yra paviešinama daug teroristo asmeninės informacijos tokios kaip vardas, pavardė, amžius, išvaizda, kur studijavo ir dirbo:

„Nacistinėmis idėjomis žavėjęsis ir Vilniuje teroro aktą bandęs surengti 21 metų Gediminas Beržinskas nuteistas dvejų metų ir keturių mėnesių laisvės atėmimo bausme. Vaikinas yra studijavęs Lietuvos karo akademijoje, dirbęs kariniame dalinyje <...>“ (Priedas nr. 1; str. 22).

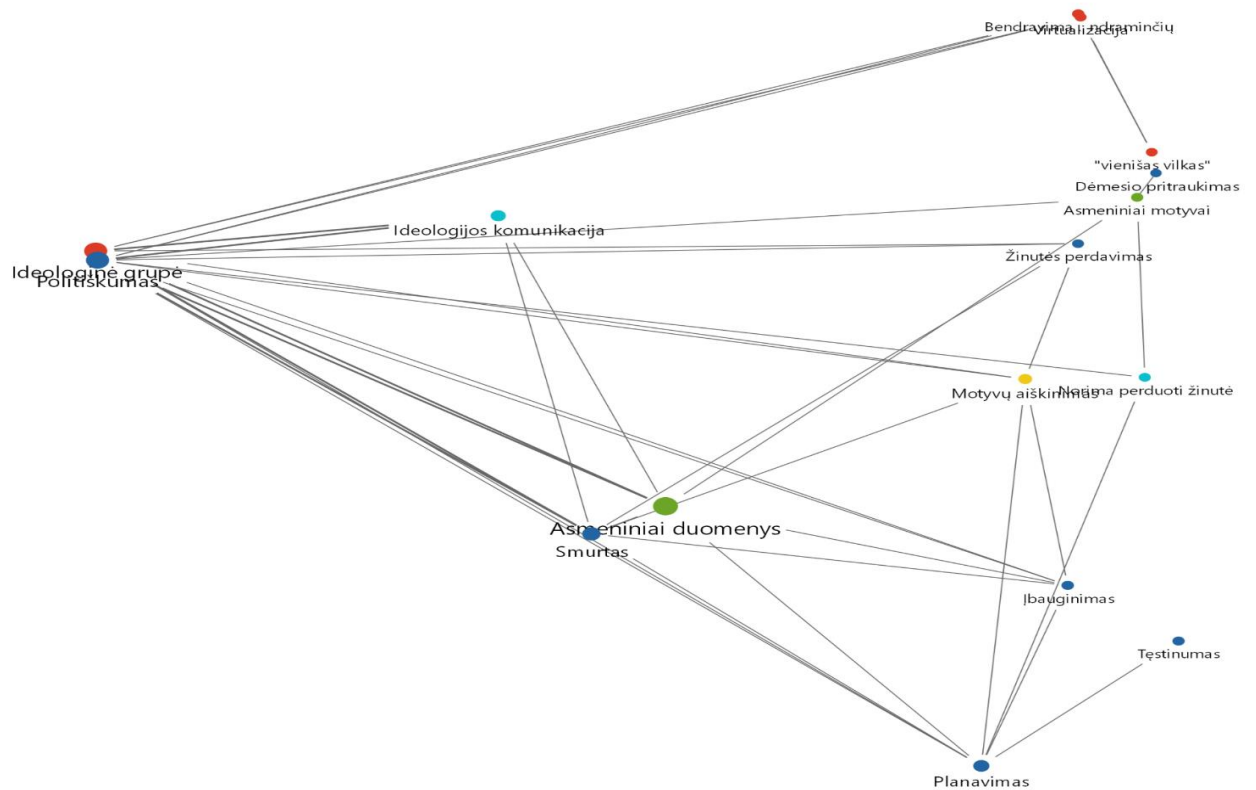
Tokia informacija yra gan dviprasmiška, iš vienos pusės taip informuojama visuomenė, kas bandė įvykdyti teroro aktą, iš kitos pusės suteikiama informaciją kitiems individams plačiau domėtis šiuo asmeniu ir taip padidinama rizika, kad ir kiti žmonės gali įsitraukti į tokių ar panašių veikų vykdymą.

Dar vienas svarbus aspektas, kuris gali padėti kitus asmenis įtraukti į panašių veikų vykdymą bei radikalizuoti yra asmeninių šio asmens motyvų iškomunikavimas:

„G.Beržinskas teigė, jog sukelti sprogamą siekė norėdamas įrodyti savo tiesas. „Mano tikslas – kenkti visai infrastruktūrai ir daryti valstybei finansinę žalą“, – ikiteisminio tyrimo metu pareigūnams sakė jaunuolis“ (Priedas nr. 1, str 18).

Iš šios citatos taip pat galima pastebėti, kad perduodant asmeninius motyvus tuo pačiu masinės medijos iškomunikuoja ir teroro akto vykdytojo norimą perduoti žinutę, taip suteikdami jam komunikacijos platformą.

Aprašant visus šiuos kodus, galima pastebėti, kad jie vienas su kitu gan dažnai susisieja ir persidengia. Ryšiai tarp šių kodų atskleidžia, kokie terorizmo aspektai dažnai yra minimi kartu, šių ryšių iliustraciją galima matyti Pav. Nr. 11

12 pav. kodų ryšiai, visi kodai pateikti 11 pav.

Daug šiame grafike (Pav. Nr. 11) pateiktų ryšių jau buvo aptarti, tačiau kai kuriuos dar reikėtų aptarti plačiau. Matomas ryšys tarp ideologinės grupės, politiškumo ir ideologinės komunikacijos dažnai pasireiškėdavo kartu, kuomet yra iškomunikuojama teroro akto vykdytojo priklausymas ideologinei grupei, kartu buvo identifikuojamas ir terorizmo politiškumo bruožas, o tuo pačiu visa tai buvo susiejama ir su galimų ideologinių tikslų komunikacija (kas yra pažymėta kodu ideologijos komunikacija). Visa tai galima iliustruoti tokiu pavyzdžiu iš analizuotų publikacijų: „1999 metais gimęs G. Beržinskas kaltinamas pernai spalio 6 dieną prie pastato Vilniuje J. Balčikonio gatvėje, kur įsikūrusi tarptautinė bendrovė „Western Union“, sienos palikęs savadarbį sprogmenį bei juodos spalvos dažais ant pastato sienos išpurškęs užrašus „FK DIVISION“, „SIEGE“ ir svastikos ženklą.“ (Priedas nr. 1, str. 3). Šioje citatoje taip pat galima išžvelgti ir asmeninių duomenų ryšį su minėtais trimis kodais. Dažnai aprašant teroro akto vykdytojo ideologiją buvo taip pat atskleidžiami ir jo asmeniniai duomenys, minėti anksčiau.

Dar vienas iki šiol neaptartas kodas, pavaizduotas grafike, buvo motyvų aiškinimas. Šis kodas susietas su pašalinių asmenų siekiu paaiškinti išpuolio vykdytojo motyvus: „Motyvai tie, kurie yra būdingi ultra dešiniams – protesto tokia forma prieš pasaulyje nusistovėjusią tvarką, globalizmą,

imperializmą“ (Priedas nr. 1; str. 9). Šioje citatoje atsiskleidžia pašalinio motyvų aiškinimo ryšys su politiškumu bruožu, ideologine grupe, žinutės perdavimo kodais.

Tokia publikacijų analizė atskleidė, kad analizuotuose straipsniuose eksternalizuojama terorizmo samprata apima beveik visus terorizmo bruožus atskleidžiamus B. Hoffman ir kitų autorių suformuotuose terorizmo apibrėžimuose. Atskleidžiant šiuos bruožus visuomenėje yra pradama tam tikra terorizmo objektyvacija, kaip reiškinio pasižymintį šiais analizuotais bruožais, ypač kalbant Lietuvos kontekste, kadangi tai yra vienas iš pirmųjų gan konkrečių ir gerai išaiškintų tokio tipo įvykių šiame kontekste. Dėl to pradant būtent tokią teroro akto objektyvumą yra kuriamas precedentas ir jo tolesniam formavimuisi.

Aptarus kokie terorizmo aspektai atsiskleidė publikuotuose straipsniuose dar reikia išsiaiškinti, kaip jie pasiskirstė pagal naujienų portalą (Lentelė Nr. 2). Visi analizuoti aspektai atsiskleidė Lryto naujienų portalo publikacijose, asmeniniai motyvai ir dėmesio pritraukimo terorizmo bruožas atsiskleidė tik šio portalo publikacijose. Delfi naujienų portale buvo paminėti beveik visi aspektai, išskyrus asmeninius teroro akto vykdytojo motyvus bei dėmesio pritraukimo terorizmo bruožą. Mažiausiai įvairių aspektų atsiskleidė LRT naujienų portalo publikacijose, čia nebuvo minima virtualizacija, bendravimas tarp bendraminčių, „vienišo vilko“ veikimo taktika, asmeniniai motyvai, dėmesio pritraukimas, tačiau dažniausiai iš visų portalų buvo iškomunikuoti ideologiniai aspektai, asmeniniai duomenys bei dažniausiai buvo pateikiami pašaliniai motyvų aiškinimai.

	Lrytas	Delfi	LRT
Motyvų aiškinimas	36,8%	21,1%	42,1%
Virtualizacija	83,3%	16,7%	0
Bendravimas tarp bendraminčių	77,8%	22,2%	0
Ideologinė grupė	37,3%	22,9%	39,8%
"vienišas vilkas"	60,0%	40,0%	0
Asmeniniai motyvai	100,0%	0	0
Norima perduoti žinutė	57,1%	14,3%	28,6%
Ideologijos komunikacija	21,4%	21,4%	57,1%
Asmeniniai duomenys	26,3%	16,8%	56,8%
Dėmesio pritraukimas	100,0%	0	0
Smurtas	56,0%	28,0%	16,0%
Žinutės perdavimas	66,7%	33,3%	0
Įbauginimas	60,0%	10,0%	30,0%
Politiškumas	38,6%	22,9%	38,6%
Tęstinumas	77,8%	11,1%	11,1%
Planavimas	57,1%	14,3%	28,6%

Lentelė Nr. 2 kodų pasiskirstymas pagal naujienų portalą

Išvados

Šiame magistro darbe buvo apžvelgta terorizmo problematika terorizmo studijų kontekste, sociologinės ir kriminologinės teorijos analizuojant šį fenomeną. Taip pat buvo išplėtoti žinojimo sociologijos ir socialinio konstrukcionizmo teorija, pritaikant ją tolesnėje terorizmo analizėje viešajame diskurse. Darbe buvo tirtos 119 masinių medijų publikacijos kiekybiniu metodu ir 22 publikacijos kokybiniu metodu, surinkta informacija apie teroro aktų publikacijų dinamiką 2015 m. sausio 1 d. – 2021 m. gegužės 1 d. laikotarpiu sudarė 911 straipsnių.

Apžvelgus teorinę tyrimo medžiagą pastebėta, kad terorizmo studijų kontekste atsiskleidžiantis terorizmo supratimas yra panašus į tai, kaip terorizmas yra aiškinamas iš sociologinių ir kriminologinių teorinių prieigų.

Atlikus masinių medijų publikacijų tyrimą ir išanalizavus surinktus duomenis daromos tokios išvados:

1. Terorizmas dažniausiai siejamas su įvykiais užsienyje ir su juo susiję straipsniai dažniausiai yra publikuojami užsienio naujienoms skirtose rubrikose;
2. Šia tematika publikuotų straipsnių pavadinimai atitiko turinį (93,28%);
3. Pastebėta tendencija, kad publikacijų skaičius didėja reaguojant į sensacingus terorizmo įvykius, tai nebūtinai susiję su teroro aktų skaičiumi per metus;
4. Publikacijose, kurių antraštėse buvo nurodoma į teroro aktą, pagrindinė straipsnio tema buvo teroro aktas (50,42%). Straipsniuose, kurių antraštėse nebuvo nurodoma į teroro aktą, ši tema buvo tik minima (37,82%);
5. Pusėje analizuotų publikacijų buvo nurodyti teroro akto vykdytojai, tačiau jų motyvacija buvo nurodoma tik mažoje dalyje analizuotų straipsnių (15,13%);
6. Kokybinė publikacijų analizė parodė, kad analizuotuose straipsniuose atsiskleidžia beveik visi terorizmo bruožai išskirti teorinėje dalyje: politiškumas, smurtinis pobūdis, įbauginimas, planavimas, tęstinumas, dėmesio siekis ir siekis perduoti tam tikrą žinutę.

Remiantis atlikto tyrimo duomenimis, taip pat buvo pastebėta, kad publikacijose yra paviešinami teroro aktų vykdytojų asmeniniai duomenys, kaip vardas, pavardė, amžius, išvaizda ir kt. Taip pat su šiais duomenimis dažnai yra išviešinama asmens ideologija ar priklausymas tam tikrai ideologinei grupei, taip suteikiant didesnę populiarumą, o tai gali padidinti susidomėjimą tokiomis grupėmis visuomenėje.

Kadangi dažnai teroristai siekia atkreipti dėmesį į save ir savo organizaciją, išviešinant šiuos duomenis jiems yra suteikiamas dėmesys

Literatūros sąrašas

- Ayodele, Olumuyiwa. 1988. "Objectivity, sycophancy and the media reality in Nigeria." *Africa Media Review* vol. 3 (1): 106 – 120.
- Berger, Peter L. and Luckmann, Thomas. 1999. *Socialinis tikrovės konstravimas*. Vilnius: Pradai.
- Black, Donald. 2004. „Terrorism as social control“ iš Deflem, Mathieu (ed.) *Terrorism and Counter-terrorism: Criminological perspectives*. Oxford: Elsevier.
- Dobryninas, Aleksandras; Čėsniėnė, Ilona; Dobrynina, Margarita; Giedraitis, Vincentas; Merkevičius, Remigijus. 2014. *Kriminalinės justicijos suvokimas visuomenėje*. Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Eubank, William Lee and Weinberg, Leonard. „Does democracy encourage terrorism?“, *Terrorism and Political violence* vol. 6 (4): 417 – 435.
- Foucault, Michel. 1998. *Diskurso tvarka*. Vilnius: Baltos lankos
- Freilich, Joshua D. and LaFree, Gary. 2015. „Criminology theory and terrorism: Introduction to the special issue“, *Terrorism and Political Violence* vol. 27 (1): 1 – 8.
- Freilich, Joshua D. and LaFree, Gary. 2017. „Bringing Criminology into The Study of Terrorism“, *The Handbook of Criminology of Terrorism* vol.
- Global Terrorism Database. 2015 – 2019 [žiūrėta 2021 m. gegužės 10 d.]. *Incidents over time* [interkatyvus]. Maryland: University of Maryland. Prieiga per internetą: <https://www.start.umd.edu/gtd/>
- Hoffman, Bruce. 2017. *Inside Terrorism*. New York: Columbia University Press.
- Kappeler, Victor E. and Kappeler, Aaron E. 2004. „Speaking of evil and terrorism: The political and ideological construction of a moral panic“ iš Deflem, Mathieu (ed.) *Terrorism and Counter-terrorism: Criminological perspectives*. Oxford: Elsevier.
- Mannheim. Karl. 1936. *Ideology and Utopia*. Mansfield Centre, CT: 2015.
- Quinney, Richard. 2001. *The Social reality of Crime*. New Jersey: Transaction publishers.
- Rosenfeld, Richard. 2004. „Terrorism and criminology“ iš Deflem, Mathieu (ed.) *Terrorism and Counter-terrorism: Criminological perspectives*. Oxford: Elsevier.
- Savelsberg, Joachim J. 2006. „Underused potentials for criminology: Applying the sociology of knowledge to terrorism“, *Crime, law and social change* vol. 46 (1-2): 35 – 50.

- Schutz, Alfred. 1946. „The Well-Informed Citizen. An Essay on the Social Distribution of Knowledge“, *Social Research* vol. 13 (4): 463 – 478.
- Townshend, Charles. 2018. *Terrorism: a very short introduction*. Oxford: Oxford University Press
- Turk, Austin T. 2004. „Sociology of terrorism“, *Annual Review of Sociology* vol. 30: 271 – 286.

Priedai

Priedas nr. 1 kokybinės medijų turnio analizės metu naudoti straipsniai:

Eil Nr .	Straipsnio pavadinimas	Internetinė nuoroda
1.	Prokuratūra: Vilniuje praėjusiais metais kėsintasi įvykdyti teroro aktą	https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1192089/prokuratūra-vilniuje-praejusiais-metais-kesintasi-ivykdyti-teroro-akta
2.	Advokatas: teroro aktą Vilniuje kėsinęs atlikti studentas tai darė dėl jaunatviško maksimalizmo	https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1196358/advokatas-teroro-akta-vilniuje-kesinesis-atlikti-studentas-tai-dare-del-jaunatvisko-maksimalizmo
3.	Teismas pratęsė suėmimą ketinimu įvykdyti teroro aktą Vilniuje kaltinamam studentui	https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1197099/teismas-pratese-suemima-ketinimu-ivykdyti-teroro-akta-vilniuje-kaltinamam-studentui
4.	Teroro aktą Vilniuje pasikėsinusiems surengti jaunuoliui siūloma skirti ketverius metus už grobų	https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1222703/teroro-akta-vilniuje-pasikesinusiems-surengti-jaunuoliui-siuloma-skirti-ketverius-metus-uz-grotu
5.	Teroro aktą Vilniuje pasikėsinusiems surengti jaunuoliui skirta kiek daugiau nei dvejų metų bausmė	https://www.lrt.lt/naujienos/lietuvoje/2/1235078/teroro-akta-vilniuje-pasikesinusiems-surengti-jaunuoliui-skirta-kiek-daugiau-nei-dveju-metu-bausme
6.	Laba diena, Lietuva. Ekspertai dėl prastų matematikos rezultatų kaltina nuotolinį mokymą ir pasikeitusias užduotis	https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/2000119873/laba-diena-lietuva-ekspertai-del-prastu-matematikos-rezultatu-kaltina-nuotolini-mokyma-ir-pasikeitusias-uzduotis
7.	Užfiksuotas ir sučiuptas: praėjusiais metais sostinėje kėsintasi įvykdyti teroro aktą	https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/2000113077/uzfiksuotas-ir-suciuptas-praejusiais-metais-sostineje-kesintasi-ivykdyti-teroro-akta
8.	Ir daugiau išpuolių planavęs jaunuolis sprogmenį ketino detonuoti pastate, pilname žmonių	https://www.lrt.lt/mediateka/irasas/2000113086/ir-daugiau-ispuoliu-planaves-jaunuolis-sprogmeni-ketino-detonuoti-pastate-pilname-zmoniu
9.	Daugiau detalių apie teroristinį išpuolį planavusį jaunuolį: gyveno bendrabutyje, studijavo IT, policijai nebuvo žinomas	https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/daugiau-detaliu-apie-teroristini-ispuoli-planavusi-jaunuoli-gyveno-bendrabutyje-studijavo-it-policijai-nebuvo-zinomas.d?id=84628467
10.	Pasikėsinimu įvykdyti teroro aktą Vilniuje įtariamą jaunuolį viską prisipažįsta ir prašosi į laisvę	https://www.delfi.lt/news/daily/lithuania/pasikesinimu-ivykdyti-teroro-akta-vilniuje-itariamam-jaunuoli-viska-prisipazista-ir-prasosi-i-laisve.d?id=84735941
11.	Teismas pratęsė suėmimą ketinimu įvykdyti teroro aktą Vilniuje kaltinamam studentui	https://www.delfi.lt/news/daily/crime/teismas-pratese-suemima-ketinimu-ivykdyti-teroro-akta-vilniuje-kaltinamam-studentui.d?id=84754519
12.	Teroro aktą pasikėsinusiems surengti jaunuoliui skirta kiek daugiau nei dvejų metų bausmė	https://www.delfi.lt/news/daily/crime/teroro-akta-pasikesinusiems-surengti-jaunuoliui-skirta-kiek-daugiau-nei-dveju-metu-bausme.d?id=85270417
13.	Atskleidė daugiau detalių apie planuotą teroro aktą Vilniuje:	https://www.lrytas.lt/lietuvsdiena/kriminalai/2020/06/26/news/teismui-perduota-byla-del-pasikesinimo-ivykdyti-teroro-akta-vilniuje-15410868/

	studentui sutrukdė klaida, turėjo daugiau sprogmenų	
14.	VSD: Lietuvoje terorizmo grėsmės lygis lieka žemas	https://www.lrytas.lt/lietuvsdiena/aktualijos/2020/06/26/news/vsd-lietuvoje-terorizmo-gresmes-lygis-lieka-zemas-15413510/
15.	„Western Union“: grėsmė įmonės darbuotojams buvo neutralizuota	https://www.lrytas.lt/lietuvsdiena/aktualijos/2020/06/26/news/-western-union-gresme-imonės-darbuotojams-buvo-neutralizuota-15414560/
16.	Į teismą atvestas teroro aktą Vilniuje ketinęs įvykdyti studentas, sprendžia dėl suėmimo	https://www.lrytas.lt/lietuvsdiena/kriminalai/2020/07/10/news/teismas-sprendzia-del-suemimo-pratesimo-teroro-akta-vilniuje-norejusiam-ivykdyti-studentui-15564002/
17.	Teroro aktą Vilniuje ruošęs studentas teisme prisipažino: sprogimo laukė bendrabučio kambaryje	https://www.lrytas.lt/lietuvsdiena/kriminalai/2020/08/31/news/vilniaus-teismas-prades-nagrineti-pasikesinimo-ivykdyti-teroro-akta-byla-16163258/
18.	Teroro aktą Vilniuje bandęs surengti jaunuolis kelias už grotų	https://www.lrytas.lt/lietuvsdiena/kriminalai/2020/09/18/news/nevykelis-teroristas-kelias-uz-grotu-16380612/
19.	Paviešintuose vaizduose – galimai teroro aktą bandęs įvykdyti vyras	https://tv.lrytas.lt/zinios/kriminalai/2020/06/26/news/paviesinti-vaizdai-kaip-vilniuje-bandyta-ivykdyti-teroro-akta-vyras-itariama-paliko-savadarbi-sprogmeni-15412228/
20.	Prokuratūra apie planuotą teroro aktą Vilniuje: tik dėl tam tikrų priežasčių nepavyko įgyvendinti nusikaltimo	https://tv.lrytas.lt/zinios/kriminalai/2020/06/26/news/prokuratūra-apie-planuota-teroro-akta-vilniuje-tik-del-tam-tikru-priezasciu-nepavyko-igyvendinti-nusikaltimo-15413203/
21.	Vilniuje teroro aktą bandęs surengti vaikinys išgirdo teismo nuosprendį: gavo švelnią bausmę	https://tv.lrytas.lt/zinios/kriminalai/2020/09/18/news/vilniuje-teroro-akta-bandes-surengti-vaikinas-igirdo-teismo-nuosprendi-gavo-svelnia-bausme-16381807/
22.	Teroristinį aktą Vilniuje bandęs įvykdyti jaunuolis siunčiamas už grotų	https://tv.lrytas.lt/zinios/kriminalai/2020/09/18/news/teroristini-akta-vilniuje-bandes-ivykdyti-jaunuolis-siunciamas-uz-grotu-16384313/